

Reisverslag Rwanda

Een weg is een verbinding

BRS-inleefreis

Voorwoord

Is dit een reisverslag, een dagboek, een vriendenverhaal, een cultuur-historisch werk, een filosofisch traktaat, een reportage, een roman, een pamflet, een bezinningstekst, een geschiedenisboek, een...? Neen en ja. Het is het allemaal. Maar bovenal is het de vrucht van de blijheid, de verwondering en bewondering die groeide en bloeide ginds in de paradijselijke zon en natuur van Rwanda waar we bijna drie weken lang rondtoerden. Wij, een groepje van veertien min of meer voor elkaar onbekende mensen, die vrienden werden, vrienden verbonden en gedragen door eenzelfde basisvorm van geloof en hoop voor een betere wereld.

Dat geloof en die hoop wordt concreet gemaakt in het actief lidmaatschap van de Belgische Raiffeisen Stichting (BRS). Door het ondersteunen van microfinanciering worden de waarden van coöperatieve vennootschap CERA (KBC Bank en Verzekeringen) waartoe BRS behoort ook in het Zuiden gerealiseerd. Deze coöperatieve waarden zijn: samenwerking, solidariteit, inspraak en respect voor het individu en zijn gebaseerd op de meer dan honderd jaar oude principes van Friedrich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888). Eigenlijk zijn de inzichten van Raiffeisen meer dan ooit springlevend. Wat ooit gold voor de arme hongerende boerenbevolking in Europa in 1845 geldt nu voor wat wij noemen "ontwikkelingslanden". Raiffeisen kwam tot het besef dat liefdadigheidsacties geen blijvende lotsverbetering realiseren. Hulp alleen is onvoldoende om het leven van de gewone man/vrouw menswaardig(er) te maken. Een andere werkwijze drong zich op. Zijn eenvoudig maar doeltreffend idee bestond erin de arme mensen te leren zichzelf te behelpen. Geen liefdadigheid dus, maar zelfhulp. Mensen bij elkaar brengen om zichzelf en elkaar te helpen, coöperatief samengaan dus. Redt uzelve. Om dat idee toe te passen, was een echte structuur nodig en ook voldoende prikkels tot actie aan de basis om te komen tot een voldoende graad van bestendigheid. Het is een systeem gebaseerd op solidariteit binnen de groep (oorspronkelijk hoofdzakelijk landbouwers). Een coöperatief stelsel dat door voldoende inspraak tegemoet komt aan de noden van de groep.

Het is die kennis en dat inzicht, verkregen uit de bittere ervaringen uit het verleden (een goeie 100 jaar geleden) die nog steeds een belangrijke inspiratiebron zijn voor de huidige sector van microfinanciering en microverzekeren. Startende spaar-, krediet- en verzekeringsinstellingen in het Zuiden ondersteunen in woord en daad. Dat is het middel. Dit gebeurt niet alleen via subsidies maar ook door aangepaste adviesverlening en vorming. BRS maakt hiervoor dankbaar gebruik van de kennis en ervaring binnen Cera en KBC.

Jaarlijks wordt voor de geïnteresseerde BRS-leden een inleefreis uitgewerkt naar een land waar BRS projecten steunt. Dit gebeurde reeds meerdere malen voor Peru, Ecuador, Rwanda. Het 'inleven' in de cultuur en problemen van de lokale bevolking en het kennis maken met projecten staat centraal. Natuurlijk krijgen ook de toeristische troeven van het land aandacht. En zo vertrok ik op 14 januari 2010 naar Rwanda...

Rwanda met zijn ongeveer 10 miljoen inwoners is iets kleiner dan België. Het is het dichtstbevolkte land van Afrika. Tachtig procent woont op de duizenden heuvels die het land zo kenmerkend maken. Groot is het welvaartsverschil tussen de stad en het platteland. Jong is de nog steeds razend snel groeiende bevolking. Veertig procent is jonger dan vijftien, dus van na de dramatische genocide in 1994. Dit betekent vier miljoen kinderen. Een miljoen zijn wees. De gemiddelde levensverwachting is 53 jaar. Zestig procent van de bevolking, dus zes miljoen heeft bittere armoede (regelmatig honger). Sektes en de Islam kennen een stijgend succes en verdringen stilaan de klassieke katholieke geloofsovertuiging (50 %). De guerilla-beweging (FPR Front Patriotique Rwandais) uit de genocideperiode werd omgevormd tot een gevestigde partij en is samen met de opkomende industrie nu de belangrijkste macht. Democratie en ontwikkeling moeten het vreedzaam samenleven tussen de 84 % Hutu, 15 % Tutsi en 1% Twa mogelijk maken. De wonde van de genocide met zijn miljoen doden en gewonden wenst te genezen, maar smeult ondanks het opzetten van een rechtssysteem, hervormingen en hulp nog steeds na. Helaas.

Dit geschrijf is dus niet dé waarheid, niet het complete verhaal dat je hierin vinden zult als je al deze woorden aan je voorbij zult laten glijden. Zoiets is onmogelijk. Het is hoe ik het ervoer, hoe het mij dooreen schudde, letterlijk en figuurlijk. Letterlijk als wij schokten van het lachen of door elkaar geklutst werden in de wagen bij het op en neer hotsen over de duizend heuvels. Ik reisde reeds een heel stuk van de wereld rond, zowel Afrika, Azië, Noord- en Zuid-Amerika en ben dus al wat gewend aan het leven in die "derde" wereld maar opnieuw werden mijn zorgvuldig gekoesterde ideeën over de samenleving waarin ik loop en cross en leef en niet-leef (figuurlijk) geschud en omgewoeld. Een samenleving met andere leefregels, een ander omgaan met elkaar, met de wereldse en hemelse dingen, een andere struggle for live. Lees. Geniet. Neem mee wat je graag meenemen wilt. Vorm je eigen mening. Denk. Vrijheid van denken.

Ik hoop alleen dat je op het einde van dit boekje vinden zult wat ik meebracht. Het werd verwoord in het eindgedichtje. Het geloof dat ondanks alle ellende, al of niet door de mens zelf veroorzaakt, dat ondanks dat een mens, ieder menselijk wezen in alle omstandigheden gelukkig kan zijn. Dat geloof werd ginds niet alleen bevestigd maar aangevuld met hoop en liefde. Hoop op een zinvolle goede toekomst, gedragen door een liefde die steeds opnieuw open bloeien wil. Het goede is sterker dan het kwade. Dat leerde BRS mij in Rwanda. Dat leerde mij de Rwandees.

Donderdag 14 januari 2010: Zaventem-Kigali

Na twee verhelderende en verlang-brengende voorbereidende vergaderingen stond het voor 13 nieuwsgierige enthousiastelingen en hun reisleader vast: op donderdag 14 januari 2010 verkennen we met de vlucht van 10u 40 het luchtruim met als doel gedurende zeventien dagen Rwanda op een indringende alternatieve wijze in ons op te nemen.

Zo geschiedde! Variatie is troef. Eerst met de auto naar de stationsparking, een stukje te voet, dan de trein en dan het vliegtuig. Trein is wel duur geworden door de extra toeslag voor de luchthaven, maar het blijft een snel, gemakkelijk en toch veilig reismiddel. Goed ook voor de daling van onze dagelijks uitgestoten portie CO₂. Het traditionele in-check-gedoe zijn we al gewend. De acht uren verplichte rust in het vliegtuig gaan snel voorbij. Het voornaamste tijdverdrijf blijven de maaltijden, onderbroken door stukjes rust en film kijken. Het menu? Champagne, borrelnootjes, kip met curry, cognac en als laatste maal boterhammen wit en bruin. We landen veilig en wel in Kigali International Airport. Vergeten volledig de sneeuw die ons nog omringde bij het vertrek. Weg de gladde wegen en de dikke kledij. Hier is het aangenaam warm. Om up-to-date te zijn draaien we ons uurwerk een uurtje verder. Het is 18.50 u plaatselijke tijd. Eens we de onvermijdelijke paperassenwinkel die zo'n wijziging van land met zich meebrengt lijdzaam over ons heen hebben laten gaan, zien we elkaar met bagage en al weer op de parking vooraan aan het luchthavengebouw. Modern, in glas, staal en beton. Het mag zich gerust meten aan al de andere pompeuze luchthavengebouwen overal ter wereld. De avond valt.

Een minibus en twee jeeps staan voor ons klaar. Zij zullen ons brengen waarheen Wim, onze reisleader in hart en ziel, ons heeft voorbestemd. We zullen in totaal bijna tweeduizend km afleggen. Niet dat het aantal kilometers een criterium is om de waarde en het welslagen van een reis te beoordelen. We hebben eigenlijk het gehele land doorkruist. Zijn vertrokken in Kigali en vandaar de vier windstreken rond. Naar Noord, West, Zuid en Oost om dan moe en tevreden terug te keren naar het vertrekpunt Kigali. Zo konden we ons toch enig idee vormen van de verschillende regio's van het land. Belangrijk ook dat er steeds altijd en overal iets merkwaardig en interessant was te zien. Helemaal geen uren monotone autostrade of fileleed zoals wij in ons landje wél gewend zijn. Altijd en overal volk op de baan. Dragend, sleurend met pak en zak. Het hoofd als alomvattend universeel draag- en transportmiddel. Te voet of soms met de fiets of de echt gelukkigen met een auto. De stad dat is weer iets anders. Dat is de stad. Kigali is "modern", de beschaving, de ontwikkeling, commercie, verkeer en drukte. De weg als ontmoetingsmiddel, verbinding tussen mensen, culturen.

Het is al flink donker als we na een twintigtal minuten rijden aanschuiven voor een lekker avondmaal in de Foyer de Charité Rebero in Kigali. foyerrebero@yahoo.fr

Amaai, wat smaken hier de zelfgekweekte aardappelen en wortelen lekker. De rode zoete drank geserveerd in glazen waterkruiken is best aangenaam. Alles zwijgzaam, vol liefde bereid en opgediend door de hier verblijvende nonnetjes. Ruim en luchtig de grote refter met blauwe plasticstoeltjes gezellig geschaard rond de talrijke tafels.

Een eerste briefing en evaluatie en we ondervinden direct wat het land van de 1000 heuvels betekent. We mogen heuvel op heuvel af sleuren met de valiezen om dan in de sobere, talrijke, nette gastenkamers (modern gebouw in rode baksteen, zelfs voorzien van zonnepanelen) onze eerste Rwandese nachtrust te vinden.

Vrijdag 15 januari 2010: Kigali-Gitarama-Kigali

Mistslierten over de groene weidse heuvels verwelkomen ons en begeleiden ons naar het eerste ontbijt. De rode aarde en ook het groene gras is nog nat aan onze zomersandalen. Verrassing als we naast confituur ook visconserven krijgen opgediend: pilchard. Net zoals in mijn lang vervlogen jeugdijaren. Zo ook de melk die echt nog ruikt naar echte melk, verse melk, rechtstreeks van de koeien uit mijn kindertijd op vaders boerderij.

We rijden naar de Zusters Bernadinnen en zien doorheen de autoramen voor het eerst het Rwandese straatleven. Een drukte van voetgangers en soms een zeldzame fiets. Allen op weg. Hoofdzakelijk naar de plaatselijke markt. Al wat je maar denken kunt sleuren ze mee op hun hoofd: grote schalen vol groenten, eieren, bakken bier, zakken graan of uien, bussen water... Als het toch te groot wordt, is er nog de rug, de kruiwagen of de fiets. We draaien een paar keer rond een prachtig rond punt: groen parkje met sprankelende fonteinen. Kigali lijkt mooi.

In de Avenue de la Paix, in het Klooster van de Zusters Bernadinnen worden we plots allemaal miljonair. Ons compleet eurobudget wordt door een speciaal voor ons langs gekomen inlandse bankier (kwestie van snelheid en veiligheid) omgezet in Rwandese franken. Onze zelfgekozen bankier en kassier van ons pas opgericht potsysteem vervullen perfect hun eerste taak. We krijgen 820 Rwf voor 1 euro. En wie nog graag in Belgische franken zijn hoofd breekt, wel voor éne Belgische frank krijg je ongeveer 20 Rwandese in de plaats. Elkeen achteraf maar zoeken hoe we die centimeters (decimeters) hoge stapel papieren onzichtbaar en onsteelbaar kunnen opbergen. Briefjes van 5000, 2000, 1000 Rwf. Het komt bijna op geen duizendtal aan. Ons gezamenlijk spaarpotje wordt onmiddellijk gevuld en is zowaar 1 miljoen driehonderdduizend Rwandese frank waard. Wie dat kan bemachtigen is hier een superrijk man. We genieten van de bloemen in de prachtige kloostertuin. Fotograferen maar. Zo'n natuurpracht, dat moet vereeuwigd worden. Geen serregedoe of stookolie nodig. Minikamerplantjes zie je nergens. Enkel reuze planten, struiken, bomen in volle openlucht en zon. Een eenzame vrouw, gehuld in lange kleurrijke gewaden, plukt geduldig het onkruid van tussen het gras. Ik bewonder haar lenige ruggengraat, dubbel geplooid alsof het de meest gewone en natuurlijke houding is. Zo zullen we overal ten velde vrouwen zien werken en zwoegen in de roodbruine aarde. De Zusters zijn de voorzienigheid zelve en nodigen ons nu al uit op de koffie op de laatste dag van de inleefreis. Benieuwd hoe we ons dan zullen voelen. De school (750 leerlingen) en de vele gebouwen verbonden aan het klooster zullen we ook dan bezoeken.

We nemen afscheid van onze Vlaamse Zusters. Tijd voor de eerste tankbeurt en het uitdelen van een eerste paar babysokjes. "Vanwaar komen die?" zul je vragen. Wel mezelf kennende weet ik dat ik vooral van mijn verre

reizen graag heel veel souvenirs meebreng. Er zijn zoveel mooie waardevolle dingen, cultuur in die landen. Maar de valiezen zijn “klein”. Dus prop ik ze voor de helft vol met dingen (kleren, schoolgerief, chocola) die ik ginds dan wel kwijt raak. Dubbel geluk. De ontvanger is blij en ik, ik heb plaats om dingen mee te brengen en kan dan hier, in mijn eigen nestje, dromen bij de dingen van ginder. Het jonge moedertje lacht als ik vraag haar baby met de nieuwe sokjes te mogen fotograferen. Grappig, want enkel de twee kleine babyvoetjes komen zijlings haar lichaam piepen. De rest van de baby zit veilig ingepakt en weggestopt achter haar rug.

We bezoeken ons eerste microfinancierings- en verzekeringskantoor “Micro-finance Ikingi s.a. Duterimbere” in Gitarama. “Pour l’entreprenariat féminin” staat er in mooie rode letters bij op het uithangbord. In een voor onze grote groep veel te klein en donker kantoortje geeft de directeur uitleg. Aangenaam om horen ook al kennen we de principes waarop het systeem van microfinanciering is gebaseerd. Jaren geleden al leerde ik het via het landbouwbedrijf van mijn vader kennen. Hij vertelde me over een zekere F.W. Raiffeisen die reeds in de negentiende eeuw de kleine arme boeren en zelfstandigen hielp om uit de schrijnende armoede te geraken. Kleine leningen en onderlinge solidariteit. Welvaart kwam in onze streken en nu wordt dit recept ingezet in de zogenoemde ontwikkelingslanden om ook daar door middel van het geven van kleine kredieten en verzekeringen een eigen zelfstandigheid op te bouwen en een inkomen te verwerven. De ondernemingszin, zo sterk aanwezig maar vaak onbenut, kan dank zij het verlenen van kleine beheersbare en terugbetaalbare kredieten open bloeien. Zo kan er “rijkdom” worden gecreëerd en ontstaat economische en sociale ontwikkeling in plaats van armoede. Werken, investeren wordt mogelijk gemaakt. Het huidige boekhoudkundig computerprogramma van Duterimbere werd mede door de belangeloze inzet van KBC-personeel getest en goed bevonden. BRS geeft niet alleen financiële steun maar zowel een reeks actieve als reeds op rust zijnde personeelsleden geven bancair advies en verzorgen opleidingen aan de mensen ter plaatse. Ook microkredieten worden niet zo maar verleend. Het eerste deel (20%) dienen de klanten eerst zelf bijeengespaard te hebben. En een volgend krediet is pas mogelijk nadat het vorige volledig is afgelost. Krediet wordt eigenlijk alleen aan groepen verleend (meestal vrouwen). De groep is verantwoordelijk voor de terugbetaling en bijhorende interest en kosten. Van groepsgevoel gesproken. Of wordt het groepsdruk? De kredietpercentages lijken ons nogal hoog, maar de commerciële banken vragen nog veel hogere percentages. Daar telt zeker het winstprincipe. De directeur wordt hartelijk bedankt en krijgt een boekje en DVD omtrent microfinanciering. Aan het loket merken we enkel vrouwelijke bedienden en klanten. Buiten worden we direct omringd door nieuwsgierig kijkende mensen. Even verwonderd en belangstellend als wij voor hen. Uitwisseling van blikken, zonder woorden of gebaren.

We toetsen de zopas geleerde geldtheorie aan de praktijk en stoppen bij een plaatselijk kunstatelier. Opgericht met behulp van microkredieten. De houtbewerkers, naaisters, wevers, stiksters,... zijn volop aan het werk en demonstreren fier hun werkwijze en de behaalde resultaten. De houten beeldjes, handwerkjes, juweeltjes, snuisterijen, mandjes, tapijt-, naai- en breiwerken worden gesmaakt en door ons toedoen, krijgt de plaatselijke

handel een flinke opstoot. Ik koop mijn eerste juwelenuitzet. Witte kleine pareltjes geduldig aan elkaar geregen tot halssnoer en slingerende oorbellen.

Daarna gaan we een heuse boerderij met koeien, varkens en zelfs een bio-installatie die op basis van het geproduceerde koeienmest voorziet in de eigen energiebehoefte, verkennen. Ja, dit is mogelijk, dank zij een microkredietverlening en de onvermoeibare inspanningen van de zeer bekwame, energieke dame Mw. Alphonsine die dit alles heeft gerealiseerd. We hoorden dat ook de president haar enkele dagen later met een bezoek zou vereren. Misschien dat daarom nu al soldaten met geweer in aanslag buiten alles staan te bekijken. De zon als onuitputtelijke en gratis energiebron droogt ondertussen de witte, paarse en bruine boontjes uitgespreid op dekens op de grond en ook de witte maniokwortels hoog en bijna droog gestapeld op houten draagconstructies. Een snelle hagedis op de warme witte muren vlucht weg als ik ze met mijn camera van dichtbij wil vereeuwigen. De witte en zwarte biggetjes knorren ons gemoedelijk toe. Ze gedijen en groeien als kool, ook al liggen hun roots in Vlaanderen. En menging is ook geen probleem want het liefst vind ik de witte met zwarte vlekken of zijn het zwarte met witte vlekken? Het zijn echte rasbeesten, net als de vele kalveren in de stallen iets verder op het grote domein. Buiten staan zoals reeds eerder vermeld, enkele soldaten en ja zoals steeds hopen en hopen kinderen, kijkend, zwijgend en vragend, bedelend eigenlijk.

Dan is het tijd voor een bezoek aan een kinderdagverblijf, de crèche Umunezero, annex winkel, naaiatelier en restaurant. Uniek in Rwanda. Het maakt deel uit van de "Koperative Tuvemubwigunge BP 158 Gitarama". Deze is van en werd door inlandse vrouwen opgericht onder de bezieling van de Nederlandse journalist en schrijver Jeroen Corduwener. Hij is ook plaatselijk correspondent voor "De Standaard". Een man die van aanpakken weet. Google hem maar eens of surf naar zijn blog en je komt heel wat groot en klein nieuws te weten over de Rwandese samenleving. Bedenkingen en toelichtingen die je zelden zo openlijk hoort. Of lees zijn boek "Rwanda" uit 2004, uitgegeven in het kader van Landenreeks. We leren ook zijn Rwandese vrouw kennen, een plaatselijke schoonheid en ook hun zoontje. Omdat Jeroen een hele ruime kijk heeft op het gehele ontwikkelingsgebeuren en boeiend vertellen kan, zijn we wat blij dat hij samen met ons zal komen avondmalen in Kigali.

Deze actieve inlandse vrouwen en moeders hebben letterlijk zelf de lokalen gebouwd, zorgen voor 45 kinderen en geven middagmalen aan een 100-tal kinderen uit de omgeving. Dank zij deze kinderopvang kunnen zij een extra eigen inkomen verwerven. Dit is absoluut nodig. Zoals in zovele dorpjes op de heuvels bestaat de bevolking uit 60% vrouwen. De mannen zijn in de minderheid omdat velen gedood werden, gevlucht zijn of terecht of onterecht in de gevangenis zitten wegens de voorbije genocide. Het is immers zo dat om de onvoorstelbare hoeveelheden misdaden begaan tijdens de voorbije genocide in 1994, er in de dorpen en heuvels een systeem van speciaal ontworpen volksrechtbanken werd opgericht, de Gacaca, gebaseerd op een soort traditioneel volkstribunaal. Of die volksrechtbanken, altijd en overall een echt eerlijk oordeel vellen, daar durft niemand 100 % garant voor staan. Afrekening is soms zo dichtbij. Veel hangt af van de machtsstructuren in de dorpen zelf. Is ook niet eenvoudig om ongeveer 800.000 beschuldigen

eerlijk te berechten. Wie levert de bewijzen, hoe eerlijk zijn de getuigen? Wie is schuldig en wie staat onschuldig terecht? Het blijft een ondemocratisch systeem, ondoorzichtig. Zelfs in ons “beschaafd” landje gebeurt het dat iemand 10 jaar lang als schuldig wordt bestempeld en behandeld en pas dan te horen krijgt dat hij toch onschuldig is! Wordt ik kritisch als ik dan even nadenk bij het vernemen dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking meer dan 10 miljoen euro aan Rwanda gaf om daar het systeem op poten te helpen zetten?

Het is middag en in de gezellige zonnige pergola van hun restaurant eten we “Europese” kost: gebakken aardappelen en vleesbrochetten. Dat de grote of kleine frisse pint Mutzig of Primusbier ons smaakt als een engeltje dat p... op onze tong hoeft geen betoog. Primus lijkt wel h t nationale bier van Rwanda. Overal kom je het tegen. Voor de kenners: het bevat 5% alcohol, qualit  export en wordt gebrouwen door Bralirwa s.a. De ingrediënten staan duidelijk op het etiket: water, mout, granen, suiker, hop en CO2. Meestal drink ik water van de kraan, maar hier pas ik het middeleeuws recept toe, met name bier in plaats van water. Bier was ook toen bacteriologisch meer betrouwbaar dan water. Hoewel het flessenwater écht wel lekker en veilig is. Als ik ook dit etiket nakijk verschilt het in niets met de etikettering van flessenwater bij ons. Wat summiere analyses en veel reclame over moeder natuur die het allemaal natuurlijk zuivert. Water afkomstig van de “breathhtakingly beautiful mountains in the country of a thousand hills”. Gezondheid gegarandeerd.

Ze hebben ook een theater- en dansgezelschap opgericht. Speciaal voor ons wordt er gedanst, gezongen en toneel gespeeld. We nemen plaats op de trappen in het openluchttheater omringd door vele vrolijke en nieuwsgierig kijkende kinderen. De schoolse tekeningen op de muren en de afsluitingen vervolledigen het decor. De voorstellingen zijn prachtig en ontroerend. Ondanks de taalkloof begrijpen we wat wordt uitgebeeld. Pure opvoeding en didactiek. Het doet me denken aan de vroegere ellende bij ons ten tijde van priester Daens waarbij in het volkstoneel getoond werd wat drank en armoede teweegbrengt in de getroffen gezinnen. Schattige kleutertjes in rood hemd en blauw broekje klappen enthousiast in hun handen. Het ritme zit hen ingebakken en werkt aanstekelijk zodat ook wij meedoen. De verschillende klasjes en kinderopvangplaatsen zijn aangenaam, eenvoudig en speels ingericht, evenals de speeltuigen op de binnenkoer. En de kinderen, ze lachen en spelen. Doet deugd om hun blijheid te zien. De toekomst begint in de kleuterklas. Ook hier is de vroege kindertijd belangrijk en vormt de uitbouw van goede kinderopvang en –opvoeding de basis voor het welslagen van het verdere onderwijs. Succes op jonge leeftijd leidt tot volgende successen. Vroege mislukkingen veroorzaken latere mislukkingen. Als moeders kunnen werken, handel drijven krijgen een inkomen. Zij kunnen hun kinderen naar school laten gaan. Daar leren ze reeds als peuter en kleuter allerlei vaardigheden ontwikkelen en wordt belet dat zij in het basis- en secundair onderwijs vroegtijdig afhaken. De helft zou stoppen met de lagere school omdat zij onvoldoende werden voorbereid.

Plan België kaartte deze problematiek onlangs aan. Er wordt slechts 0,2 % van het Belgisch ontwikkelingsbudget besteed aan kleuteronderwijs tegenover 11 % aan basisonderwijs. Ook J. Heckman, de Nobelprijswinnaar

Economie in 2000 hamerde op de noodzaak van kleuteropvoeding. Jong geleerd is oud gedaan. Jeroen levert hier ronduit pionierswerk.

Bij het buitenkomen worden we opnieuw omringd door een stuwende menigte. Zijn het al bijna gewend. Een dametje heeft zich strategisch opgesteld en tracht haar waar te verkopen. Omdat het handiger en aangenamer is snoep uit te delen aan de vragende kinderen dan hen af te wimpelen besluit ik haar een beetje te verlossen van haar rijkelijk uitgestalde snoepwinkel. Helaas, ik heb enkel big money en zij kan me echt niet teruggeven. Ik wil de prijs wel vertienvoudigen en zo haar dag goedmaken, maar teveel is trop en trop is teveel. Besluit dan maar om zo snel mogelijk klein geld te bemachtigen voor een volgende aankoop.

In sneltempo brengen we een bezoekje aan de Kathedraal Immaculatae Virgini van Gitarama. Het gebouw staat in de steigers maar de eenvoudige strakke architectuur blijft van een indrukwekkende schoonheid. Het dak werd vernield door een aardbeving maar is volledig vakkundig hersteld. Twee reuze beelden in wit en blauw, voorstellende het heilig hart Jezus en de maagd Maria flankeren de ingang en heten ons in een uitnodigend gebaar welkom.

Vandaar naar het “Centre de Santé, Kabgayi hospital”. Het is een aangrijpende ontmoeting met de jonge charismatische Vlaamse oogarts, dr. Piet Noé uit Oudenaarde die er sinds 2008 werkzaam is. Zijn normale werkweek bestaat uit vier dagen operatie en een dag administratie. Het aantal oogoperaties kan oplopen tot dertig per dag. Meestal cataract. Op zes maand tijd betekent dat zo'n 1560 operaties waarvan 900 cataract. Zo laat hij letterlijk blinden en bijna-blinden opnieuw zien. Zijn inspiratie en grote voorbeelden zijn onze pater Damiaan en Albert Schweitzer. Zijn katholiek geloof is hem een grote steun. Hij leidt ons rond in de verschillende consultatieruimtes, operatiezalen, laboratoria, ziekenzalen. Binnenkort krijgt hij hulp van een inlandse oogarts. Niet evident want ook artsen willen hun boterham verdienen en werken dus meestal enkel voor diegenen die de operatie betalen kunnen of emigreren naar het buitenland. Een opleiding tot specialist oogarts is enkel mogelijk in het buitenland, Zuid-Afrika, Nairobi, Europa. De verplichte ziekteverzekering staat nog in haar kinderschoenen maar is toch al een stuk uitgebouwd. Uniek voor zwart Afrika. Het jaarlijks lidgeld is 1,5 euro (jawel) en dan hoef je slechts 10 % van de ziektekosten te betalen. De rest doet de staat. In vergelijking met vele andere Afrikaanse landen is dit een relatief gunstige situatie. Ook microfinanciering en vooral ook microverzekeringen kunnen wat soelaas brengen. Artsen zonder Vacantie springt bij, evenals andere hulporganisaties zoals Family Health International, Christelijke blinden Missie, Licht voor de Wereld en een Duitse ngo. Het vergt ook veel energie om de zieken tot in het hospitaal te kunnen brengen. De afstanden zijn groot, dus is overnachting nodig. Kost geld.

Ook voor de voeding tijdens het verblijf in het hospitaal dient de familie in te staan. De actieve gezonde bevolking moet werken op het veld en heeft dus echt geen tijd of de mogelijkheid om hen tot hier te brengen. Het

centrum is vermaard en zelfs vanuit DRC en Burundi komt men hier hulp zoeken. Rwanda telt ongeveer 60.000 blinden. Hoofdzakelijk cataract. Is het

in Europa een ouderdomskwaal, hier is het meestal te wijten aan eenzijdige, onvoldoende voeding of problemen bij zwangerschap. Op het einde van ons boeiend bezoek ontmoeten we enkele vrouwen die zopas opnieuw kunnen zien dank zij deze eigenlijk toch eenvoudige operatie. Velen uit de verre heuvels kennen enkel de plaatselijke taal het Kiyarwanda en geen Engels of Frans. Een vriendelijke behulpzame verpleegkundige speelt tolk. Een van hen is grootmoeder. Nu hoeft ze niet meer te worden geholpen maar kan ze zelf helpen bij de opvoeding van haar vele kleinkinderen. Absoluut nodig want vele kinderen en kleinkinderen in Rwanda zijn wees onder andere ingevolge de verwoestende ziekte aids. Onbeschrijfelijk is de grootmoederlijke dankbaarheid. Zelden zagen we eenvoudiger en oprechter geluk.

Het lekkere eenvoudige avondmaal (gehakt, frieten, rijst, groenten) smaakt ook Jeroen Corduwener die zoals beloofd ons kwam bezoeken. Onder het rustig drinken van één enkele pint (inleefreis en soberheid hebben hun charme) genieten we van zijn spraakwaternival en leren heel wat over zijn ervaringen in Rwanda en de (schijn)democratie, zo mooi voor de Westerse wereld.

Zaterdag 16 januari 2010: Kigali-Byumba (Kisaro)-Remera

Vandaag begint onze echte grote Rwandese rondrit. Hop naar het Noorden. Wim speelt postbode, go-between en geeft een pakje en brieven af aan de plaatselijke vrienden/kennissen/gouverneur verbonden met de Nationale Bank. Een vriendin van mij houdt naar verluidt een intense pennencorrespondentie met Mw. Birara en dat dient in ere te worden gehouden en in praktijk te worden gebracht. Dag Kigali. We gaan op weg naar Byumba (Kisaro) naar het landbouwproject "Centre de perfectionnement agricole" opgericht in 1975 door Broeder Cyrille Wieme van de Congregatie van broeders van de christelijke scholen. Nog steeds werkt hij kranig verder. Een koppige vastberaden boer in hart en nieren zou ik zeggen. Alleen vertrouwend op zichzelf en God en een hart van goud voor zijn medemens.

Eerst eventjes stoppen om de prachtige vergezichten te filmen, een woordeloos babbeltje te slaan met een koewachter en het geven van enkele meegebrachte kledingstukken, schoolgerief, snoepjes aan de toegestroomde kindjes. Zoiets brengt altijd verwarrende gemengde gevoelens met zich mee. Enerzijds is er de vreugde van geven en ontvangen, anderzijds is er teleurstelling, schaamte en soms zelfs agressie. Moeilijke balans. We wagen een stapje in de natuur en dalen de helling af. Een moedertje zit op een laag rood geverfd bankje te koken op een houtvuur: drie ronde zwarte potten. Rondom haar liggen de toekomstige bakstenen te drogen. Stro en bruine aarde geperst in rechthoekige vormen. Een vervaarlijk groot hakmes glinstert in de zon. Noodzakelijk om hier en daar wat gras en groen te gaan snijden voor de veestapel.

Het centrum omvat een modelboerderij, met beroepsschool, metaal- en houtatelier. Hoofddoel is opleiding en promotie van verschillende landbouwgewassen, het aanleren van een betere duurzame landbouwtechniek en technische vervolmaking. Op die wijze wordt getracht

de noden van de plaatselijke bevolking op een duurzame en structurele wijze te verbeteren. Uit de verschillende verhalen tijdens onze rondleiding horen we ook hoe steeds op de ervaring van Broeder Cyrille beroep wordt gedaan indien bv. een waterput verstopt raakt door slecht onderhoud of een door hevige regenval ingestorte brug dient hersteld. Er is soepbedeling. Verse soep gemaakt van eigen oogst en bodem. Een hele gebeurtenis. Zovele hongerige magen die worden gevuld. We kijken toe en denken na... Het klopt dus wat in een bronzen plaat aan een der gebouwen staat gebeiteld: "La communauté de la Vierge des pauvres Kisaro". De boerderij én de school laten een diepe indruk na. Vlaamse rasvarkens, koeien, het malen van het graan en de schuur met lange rijen pootaardappelen voor het volgende seizoen: wij kijken onze ogen uit. Vakkundig is het volledige aardappelenarsenaal gesorteerd en opgeborgen. "Nicola" staat er in krijt geschreven samen met nog andere aanduidingen. Als boerendochter voel ik me onmiddellijk thuis in de omliggende velden waar weelderige sla, tomaten, wortelen groeien. Maar de vrouwen in lange kleurrijke rokken, hakkend en spittend de bijl op en neer in de lucht, brengen me terug naar de realiteit van hier: geen paard en ploeg of zijn moderne versie, de tractor. Een jong energiek dametje volgt ons de ganse tijd en poogt duidelijk te maken dat ze hard aan het studeren is. Ze kan rekenen en schrijven en toont dit met behulp van een oude kalender. De cijfers van de maand zijn ideale parameters om het rekenen letterlijk onder de knie te krijgen. Op haar knieën of gehurkt, het maakt niet uit. De grote groene zak, gevuld met god weet wat, blijft kaarsrecht onbeweeglijk en onvalbaar op haar hoofd staan terwijl de cijfers zich nestelen in haar geheugen. Ik geef haar wat schrijfgerief en -papier. Zo'n inzet dient beloond. Een ander meisje in blauwe blouse (blijkbaar het schooluniform) toont me fier haar bruine kip. Waarschijnlijk een fortuin, haar hele hebben en houden. Een kip met gouden eieren? Ik denk aan mijn kleinzoontjes die ook elk een kip hebben. Zouden zij er op dezelfde wijze aan denken? Als ik de kip wil strelen, lacht de gehele groep.

Het gehele centrum geeft per week werk aan een 200-tal mensen van ter plaatse. We staan vol bewondering voor het nette drukke metaalatelier (smidse) waar volop gelast wordt aan nieuwe ramen, kruiwagens, schoppen. In de aangename vergaderzaal wordt nog druk naverteld over het reilen en het zeilen, het verleden, de toekomst van het ganse project. Veel succes! Gezellig samen eten in de eetzaal met als afsluiter Nescafé, geproduceerd in... Indonesië. Begrijpe wie kan.

We rijden doorheen een stukje heerlijk groene heuvels en zien voor het eerst perfect aangelegde terrassen. Moet een immens werk zijn geweest. Weg alle erosie die in de rest van het land zo sterk de vruchtbare aarde wegspoelt. We stoppen even om de bloeiende passiebloemen te bewonderen. Ik droom al van een boeket met deze prachtige groen-blauw-witte bloemen op mijn salontafel. Hier worden ze niet gekweekt voor hun schoonheid, wel voor de vruchten. Heeft Rwanda internationale faam verworven met zijn koffie, het wenst nu ook fruit als exportproduct te promoten. De concurrentie met de buurlanden Oeganda en Kenia is hevig maar de klimatologische omstandigheden zijn ideaal voor het verbouwen van fruitgewassen zoals bananen, ananas, avocado, passievruchten. Goede landbouw is niet simpel. Gelukkig ligt de opvatting dat boeren maar een boerenstiel is (domme boer)

al ver achter onze rug. Met het aanwenden van een specifieke variëteit van passievruchten met een hoog gehalte aan sap en het oprichten van een eigen Rwandees verwerkingsbedrijf dat vruchtenconcentraat/sap kan produceren hoopt de Rwandese regering zijn aandeel in de internationale handel te verhogen. Handel is zoveel beter dan hulp. Bewerkte producten uitvoeren is ook winstgevender dan enkel de ruwe/onbewerkte producten zelf. De winsten zitten hem altijd in de verwerking en de distributie, niet in het kweken en boeren. Maar dan dien je technologisch sterk te staan en te voldoen aan de kwaliteitsnormen van de internationale (USA) en Europese markten: traceerbaarheid, controle, etikettering, certificering, ISO 2000, ...

Het weef- en naaiatelier is opnieuw een initiatief van broeder Cyrille. Steun ontvangt hij o.a. van de gemeente Genk. Lachende dames tonen ons fier hun Singer naaimachines en geven een staaltje van hun stikkunst ten beste. Opleiding is hier een echte realiteit. Doorheen wiegende tarwevelden naar de “Ecole préscolaire en Primaire Saint Jean Baptiste” waar joelende kinderen en een enthousiaste juf ons omringen en fier hun schooltje tonen. Tijdens het babbelen met de enthousiaste leraressen komt opnieuw de van hoger en plots opgelegde maatregel ter sprake van het invoeren van het Engels als verplichte onderwijstaal. Noch de leerkrachten noch de leerlingen zijn hier voldoende op voorbereid. Misschien kun je zeggen: “hier wordt in vergelijking met bij ons toch iets beslist en wordt minder tamtam gemaakt met diegenen die weigeren over te schakelen naar de taal die plaatselijk van toepassing is, geen gedoe met jarenlange faciliteiten” maar te radicaal is te radicaal. Vooral als je bedenkt dat de invoerders ervan, de huidige machthebbers het Engels wél machtig zijn. Het wordt een harde dobber om van de gewone Rwandees na hem eerst tot Francofoon te hebben gekneet plots een volmaakte Anglofoon te maken. We hebben genoeg ervaring met het verhaal van “ wiens brood men eet, diens woord men spreekt”. Taal als vorm van imperialisme en onderdrukking. Een der meisjes merkt mijn rood gelakte teennagels en toont dan fier haar rood gelakte vingernagels. We voelen ons verbonden. Vrouwelijke fierheid en drang tot schoonheid is universeel.

Na nog wat uitleg over het project en een lekker maal van de ter plaatse gekweekte groenten, aardappelen en vlees in de eetzaal van het Centrum vertrekken we naar Remera. Daar we zullen overnachten. Ook een Foyer de Charite: Remera-Ruhondo. Remera-Ruhondo.vdprdzisaw@yahoo.fr

Drie kilometer voorbij het centrum van Ruhengeri slaan we af en volgen doorheen een prachtig groen heuvelig landschap de pijlen “Rwaza-Remera”. We zullen de rit van ongeveer 12 kilometer nog verschillende malen doen per auto, maar ook eens wandelend, hijgend en puffend te voet. Het is schudden en schokken langsheen slingerpaadjes, rode aarden wegen, doorheen geometrisch aangelegde indrukwekkende groene theevelen, heuvel op, heuvel af. Overal lapjes grond waarop vrouwen in lange wijde rokken verwoed de bruine zwarte grond omhakken. Zwoegen voor de dagelijkse portie voedsel. Sleuren met de gele jerrycans, al of niet gevuld met water, van of naar de watertappunten of de een of andere natuurlijke waterloop, ook dat is een niet te ontwijken gebeurtenis. Jerrycan op het hoofd, op de rug, op de fiets, al gelijk, water moet er zijn. En altijd opnieuw bij het zien of horen van onze jeeps en busje komen kinderen aangehold. Uit

het niets verschijnen zij, zwaaien, lachen, lopen met ons mee. Hopen op iets dat onze “gulle” hand hen zal toewerpen: snoepjes, schrijfgerief, wat kledij. In een hoge boom roept een jongetje ons toe. Een echte acrobaat. Zijn toekomst als circusartiest lijkt mij gegarandeerd. Ik mag er niet aan denken dat mijn kleinzootjes daar zouden hangen te zwaaien en zwieren. Voor hem is het een doodgewone activiteit... Hij zoekt de droge takken uit, breekt ze af en zal ze straks fier dragen op hoofd en schouder. Hout, opdat zijn moeder zou kunnen koken.

De Foyer is prachtig hoog gelegen met zicht op het Kivu-meer en de omringende heuveltoppen. Van ver is het silhouet van de rode gebouwen te zien. Een groot eenvoudig zwart kruis als herkenningspunt. Zo moet het aards paradijs er hebben uitgezien. Het valt me op dat de “machthebbers” er steeds weer, overal en altijd in slagen om de mooiste en veiligste plekjes op moeder aarde te reserveren voor hun aardse verblijven. Aan de poort van de Foyer blijven de meegelopen kinderen staan. Dit is verboden terrein: enkel voor de gasten die er verblijven. Zij zullen geduldig wachten tot we opnieuw verschijnen. Dat doen we. Vooraleer we samen gezellig het avondmaal nuttigen doen we nog een korte verkenningswandeling rondom het grote strikt afgesloten domein. Onafscheidelijk vergezellen ze ons. Schudden alle mogelijke trukken van de voor uit hun mouw om onze aandacht te trekken en ons aan te zetten om toch maar iets te kopen van hun zelf gemaakte muziekinstrumenten. Kunstig in elkaar gebokst. Spijtig genoeg iets te groot en te onhandig om gedurende de ganse verdere reis mee te sleuren, laat staan in de valies te krijgen. De vrolijke deuntjes van “Frère Jacques en “Sur le pont d’Avignon” maken ons dan wel vrolijk maar kunnen ons niet vermurwen tot kopen.

In de stikdonkere zachte avond aanbidden we de heldere fascinerende Afrikaanse sterrenhemel. Nooit eerder beseftte ik zo goed vanwaar de benaming melkweg vandaan komt. Hier is de melkweg echt nog een melkweg.

Zondag 17 januari 2010: Volcanoes National Park

Roerloos ontwaakt het meer
water en lucht blauw verbonden
wit de wolk die kroont de heuveltop
minivogels wippen in blaadjes groen
en ergens ver weg op de weg
kaarsrechte vrouwen
uitbundig geel
als de reeds brandende zon.

Het is zondag en daarom krijgen voor het eerst een gebakken eitje. Extra is altijd meer dan basis. Ook diegenen die vergaten de misviering bij te wonen. Spijtig want het mooie ronde kapelgebouw met uitzicht op het meer biedt vast een extra meerwaarde aan de liturgische plechtigheden. De overste, de Poolse priester Zywica Zdzisla die ook een tijdje een Brusselse parochie beheerde, komt een babbeltje slaan. Hij vertelt honderduit over zijn leven op deze wereld. Van Polen over Brussel tot hier. Als we over de

Rwandese situatie beginnen moet ik toch even diep nadenken als hij eerlijk en ongedwongen verklaart dat de overheidsinmenging en de onvrijheid hier nogal meevallen als je uit een communistisch regime komt. Vrijheid van denken, ik ben het zo gewoon en vind het zo normaal in ons comfortabel werelddeel gekenmerkt door de idealen van de Franse revolutie. Hoewel ook bij ons nu minder en minder toegestaan wordt om niet politiek correct te denken. Is zijn mening de juiste? Elke beschouwing over de politieke toestand van eender welk land is steeds gekleurd door opvattingen en levenservaringen van de verkondiger.

De foyer is een katholiek bezinningscentrum geïnspireerd op de waarden van de pastoor van Ars. Er gaat bij mij een lang uitgedoofd lichtje branden. In mijn kindertijd ergens in een of ander leerjaar vertelde de zuster over die onderpastoor. *Le sacerdoce, c'est l'amour du coeur de Jésus.*

Deze Foyer (er zijn er nog vele andere) werd gesticht in 1968 met behulp van o.a. missionarissen uit België en Frankrijk. In 1995 werd priester Zywica hier als overste aangesteld en runt hij het gehele centrum. Onder zijn leiding als predikant of door hem bevonden predikanten worden hier allerhande retraites en spirituele vormingen georganiseerd. Voor de jeugd, gezinnen, religieuzen, enkelingen. Elkeen draagt bij in de kosten volgens godsvrucht en vermogen. De foyer is hiervan volledig afhankelijk en draait compleet op vrijwilligerswerk.

De groep wordt gesplitst. Zeven gorilla-bezoekers en zeven niet-bezoekers. De eersten mogen direct met de jeep hun "collega's" gaan opzoeken. Ze zullen enorm enthousiast, moe maar voldaan terug keren. Het Volcanoes National Park is een van de laatste leefgebieden van de sterk bedreigde berggorilla. Naar schatting resten er nog een 700-tal. Hun leefgebied besloeg oorspronkelijk ruim 800.000 ha. Tegenwoordig resteert niet meer dan 34.000 ha equatoriaal bosgebied, verspreid over Rwanda, Oeganda en de Kongo. Daarin is het Volcanoes National Park met 16.000 ha een belangrijke habitat. In de praktijk beschikken zij slechts over een 10.000 ha, vanwege ontoegankelijke vulkaanhellingen. Wel wordt een sterk CO₂ absorberende vegetatie, waaronder bamboe, aangeplant ter compensatie van de broeikasgassen ten gevolge van de toeristische activiteiten in de buurt. Herbebossing om de menselijke footprint te verkleinen. Ondanks dat er over gewaakt wordt dat enkel hoogwaardig, kleinschalig toerisme dat een directe bijdrage levert tot de verbetering van de leefomstandigheden van de lokale bevolking in dit gebied wordt toegelaten, blijft het een moeilijke evenwichtsoefening tussen mens en dier. Hopelijk is er op die wijze kans dat ook de volgende generaties van deze zeldzame en zo intrigerende mensaap kunnen blijven genieten.

De anderen gaan op stap richting Nationaal Park. De auto's zullen ons een eindje verder komen oppikken. Nogmaals splitsten we ons en vormen zo twee kleine groepjes. Drie volgen de grote normale rijbaan, de anderen wagen het zoals de inlanders doen. Ze kiezen de slingerpaadjes van heuvel op - heuvel af. Ik behoor tot de laatste groep en zal ondervinden hoe stram en stijf en wat voor een klein uithoudingsvermogen ik heb in vergelijking met de Rwandezers die ons mee volgen. We zijn ondertussen gewend geraakt aan de continue belangstelling die we genieten. Onze inlandse begeleiders zweven, vliegen over de putten en dalen, zonder enige moeite, zonder ademnood, op

blote voeten, zonder de stevige stapschoenen die mijn arme Westerse cultuurvoetjes moeten beschermen. Spreken hun vrienden in de hutjes naast de weg aan. Duidelijk dat ze hier thuis en gekend zijn. Wat ze eventueel over ons vertellen, zullen we nooit te weten komen. Ondertussen kunnen we God' s mooie natuur bewonderen en beleven in al zijn pracht en praal: vogeltjes, bloemen, hagedissen. Aan een kalm romantisch meertje zitten vissers en spelen allerlei watervogels. We groeten. Helaas is een gesprek onmogelijk. Alleen een universele glimlach. Na twee uur klauteren pikt de jeep ons allen op. Eindelijk, het begon zwaar te worden. Dag flinke lenige en behulpzame gidsen. We geven hen 2000 Rwf. Een smak geld voor hen. Maar ze hebben het verdiend.

De rit met de jeep doet deugd aan mijn stramme benen en we mogen we verpozen in Kinigi Guest House, Village Touristique van het Volcanoes National Park. Een reclamebord met een lief kijkende baby-gorilla en de tekst "you're getting closer to home" doet mij me afvragen of we nu echt familie zijn van de apen. Natuurlijk. Darwin, geloof ik, al zijn er een heleboel mensen en overtuigingen die dit ten stelligste ontkennen. Wim wacht ons op en we verorberen een lekkere groentesoep met brood en een grote pint. Tweeduizend Rwf. Je kan er niet voor hongeren of dorsten. Smakelijk en santé! Het is dus wel zoveel als het loon van onze gidsen. Een paardenwachtertje en nog meer vogeltjes in geel, groen, rood spelen in de bloemenstruiken. Springen tak op tak af. Vraag me niet hun juiste namen. Daarvoor moet je bij Philip, onze vogelkenner/specialist zijn. Belet me niet te genieten van deze gratis natuurdocumentaire. Ook de Rwandezen blijken bezorgd om moeder natuur en sparen energie. Dit merk ik aan de verlichtingsarmaturen in het restaurant. Hoewel ze 100% gelijken op onze ouderwetse "quinqué's" lampen, lantaren van vroeger, zitten er binnenin spaarlampen.

Dan komen de zeven gorilla-avonturiers toe. Allen zingen bijna in koor: "fantastische tocht en belevenis". Zwaar en uitputtend, doch onvergetelijk. Het echte onvervalste oerwoud waarin de mens een klein kwetsbaar wezentje is. Fier poseren ze met hun welverdiende "Certificat de viste aux gorilla's de Rwanda". Heeft hen naast veel lichamelijke inspanning ook 400 euro gekost. Dure vogels die gorilla's. Met een beetje spijt dat ik toch niet meeding, bekijk ik de fototentoonstelling in het Centrum. Zowel vader-, als moeder- en baby-gorilla poseren als echt BV's. Niks menselijk lijkt hen vreemd. Wie beter dan Dian Fossey, de Amerikaanse ethologe en mammaloge kan dat beamen. Jarenlang observeerde zij hier met een enorm geduld, liefde en uithoudingsvermogen de berggorilla's. Analyseerde hun gedrag, begreep hun onderlinge relaties, leerde met hen te communiceren en kon hen zelfs aanraken, met hen "praten". Alles werd op film en in documentaires vastgelegd. Haar leven eindigde tragisch want ze werd in 1958 vermoord teruggevonden in haar hut in Ruhengeri. De verantwoordelijke zou naar het schijnt de plaatselijke gouverneur zijn geweest. Later zou diezelfde persoon ook betrokken zijn geweest bij het oprichten van doodseskaders in het kader van de genocide. Beroemd werd ze door de film "Gorillas in the Mist". Haar geest zweeft hier rond. Die vaststelling van "menselijk gedrag" weerklinkt ook steeds weer in de verhalen van onze gorilla-bezoekers. Hoewel, ze hanteren een ander metriek systeem dan wij. De gorilla-bezoekers werd op het hart

gedrukt minstens zeven meter van hen vandaan te blijven. Kwestie van hun territorium te respecteren en geen onnodige agressieve reacties uit te lokken. Wat doen die “lievelingen”? Steeds dichterbij de bezoekers komen. Soms wel angstig, bedreigend. Zeker als het een silver back is, een mannetje-leider. Machtigen mogen veel. Agressie loont. Zo’n silver back is echt de baas. Hij leidt de groep naar voedsel, controleert de familie-uitbreiding. Hij bezit de vrouwtjes en deze worden bij ontrouw gestraft, schuld of geen schuld. Herkenbaar? De avonturiers krijgen nog wat soep, maar het brood is op. Pech. Blijkbaar is er geen bakker of grootwarenhuis in de directe buurt om het restaurant uit de nood te helpen. Dus soep alleen. Inleefreis.

Voor de eerste keer krijgen we kans om het Rwandese internet te exploreren. Ook een hele gebeurtenis maar dan in vertraagd tempo. Snel breedband internet? Geduld is hier een mooie deugd maar voor de prijs hoef je het niet te laten. Op weg naar onze slaappleaats stoppen we nog eventjes om de vissers in hun uit boomstammen gemaakte bootjes op het riviertje langs de weg te begroeten. Lachende gezichten sieren onze foto’s. Met de bergen en het meer als onverstoorbare wakende engelen slapen we vredig in. Morgen zal er weer zon zijn en geluk in ons aards paradijs.

Maandag 18 januari 2010: Ruhengeri

We zeggen “au revoir, à ce soir” aan de Poolse overste en vertrekken naar Ruhengeri op bezoek bij het tweede microfinancieringskantoor. Het is eigenlijk een netwerk van kantoren en diensten, gegroeid uit de kerkelijke caritatieve wereld en geschoeid op de pastorale initiatieven: RIM s.a.; Réseau Interdiocésain Microfinance. Een rijzige dame, Marie-Francois, geeft een ietwat warrige uitleg. Het kantoor is donker, koel en helaas niet echt gezellig te noemen. Gelukkig heeft de assistente een fleurig blauw bloemenkleedje aan dat het geheel wat opvrolijkt. Na wat heen en weer vragen en antwoorden over de juiste interestpercentages (vooral de bankiers en ex-bankiers onder elkaar) vertrekken we naar de markt op klantenbezoek. Een opslagplaats van allerhande bonen die zorgvuldig worden gewogen en ter plaatse aan de man/vrouw gebracht. De zaak floreert dank zij de microkredietverlening en de afbetalingen gebeuren vlot.

We mogen even vrij de gehele markt bezoeken en genieten ons rot bij het ontdekken van zoveel kleurrijke aangeboden producten: van gekookte eieren, houtskool, zoutstenen, onbekende vruchten, juten zakken vol bloem. Over de grote hompen rauw, nog bijna bloedend vlees die vrolijk in openlucht onbeschermd tussen vliegen enz. aan metalen vleeshaken hangen te wachten op een koper zwijg ik liever. Twee collega’s-dames kopen zelfs een enorme parasol/paraplu die nog heel veel dienst zal doen. Ikzelf kan een heuptasje voor mijn camera op de kop tikken en een flashy zonnebril. Een jongen houdt ons zorgvuldig in de gaten. Schrik dat we hem zijn wit konijn bengelend bij zijn twee oren in zijn hand zullen ontfutselen? Toch blij als we de drukte van de markt met zijn dicht op elkaar geplaatste kraampjes kunnen verlaten. Enerzijds ideaal om verloren te lopen en anderzijds niet echt wat men noemt brand- en vluchtveilig indien een en ander zou in de fik komen te staan. Spijtig dat ik mijn vestje met de onlangs defect geraakte

ritssluiting niet bij heb. Hier zitten zoveel nijverige mannen met hun naaimachine langs de weg te wachten op dergelijke werkaanbiedingen. Alles gebeurt in openlucht. Het voordeel van dit aangename klimaat. Hier vind je nog de bij ons reeds lang verdwenen beroepen zoals de vroegere huiskleermaaksters. Of ze hiermee hun boterham kunnen verdienen, kan ik niet inschatten. Zouden hun naaimachines met micro-financieringsgeld zijn aangekocht? En de opleiding? En de belastingen op de winsten? Ik geloof niet direct dat zij het zijn die aan belastingontduiking doen en behoren tot de doelgroep die de Europese Commissie op het oog heeft in haar programma en doelstelling om de ontwikkelingslanden te helpen in het indijken van de illegale geldstromen die vanuit de ontwikkelingslanden wegvloeien naar het buitenland en zo verhinderen dat door een correcte inning van belastingen deze landen over meer en voldoende middelen beschikken om de ambitieuze doelstellingen over de halvering van de armoede tegen 2015 te realiseren. Deze geldstromen worden geraamd op zeven keer het bedrag van alle ontwikkelingshulp samen. Alleen al voor hulp bij financieel beheer, waaronder een betere inning van de belastingen gaf de Europese Commissie 170 miljoen euro weg. Hopelijk wordt die arme kleermaker op straat niet te hard uitgekleeft...

Ruhengeri is een bruisende levendige stad. Reclame is zoals overal overvloedig aanwezig en belooft evenveel als bij ons. Dikwijls in twee talen: Engels en Frans. We herkennen merken en producten. Bv Sadolin. Colour your world, Colorez votre monde. We genieten met volle teugen van de wandeling naar een plaatselijk restaurant Tourist Rest House, dat ook kon worden opgericht dank zij microkredietverlening. Typische Rwandese kost met een Europees tintje. Aardappelen, frieten, bonen, groene kool, stoofvlees, Het is lekker en veel. Een ouderwetse TV speelt lawaaierig dezelfde vulgaire agressieve suggestieve muziek- en videoclips als bij ons. Universele cultuur?

Na de rumoerige wanordelijke markt is het tijd voor een op moderne leest geschoeid bedrijf: Sopyrwa, Rwanda Pyrethrum Society. Dit bedrijf, opgericht in 1999 (opvolger van OPYRWA), extraheert met behulp van het vluchtige kleurloze solvent hexaan (brutoformule C_6H_{14} , structuurformule $H_3C-(CH_2)_4-CH_3$) uit de witte ter plaatse geteelde chrysantenbloemen (*Chrysanthemum cinerariaefolium*) het product pyrethrum of pyrithrine. Mooie eenvoudige witte bloemen die een economische meerwaarde opleveren daar ze pyrithrine bevatten (zes componenten, gezamenlijk pyrethrum genoemd).

Deze stof is een natuurlijk insecticide dat aangewend wordt zowel in de landbouw, diergeneeskunde, farmaceutische industrie als bij particulieren voor huis- en tuingebruik. Een gekend gebruik is de impregnatie van muskietennetten. Het bedrijf voert hoofdzakelijk uit naar de USA dat 70 % van de wereldmarkt verbruikt. Omdat het een milieuvriendelijk natuurlijke insectendoder is, stijgt de vraag naar deze vorm van pesticide. Toch draait het bedrijf slechts op 10% van zijn capaciteit en dit door gebrek aan bloemen. Er is nood aan meer dan 10.000 actieve boeren die deze planten kweken. Dit wil ook zeggen, nood aan zaden, opleiding, plukkers, transport, droogfaciliteiten én de kwaliteit van de bloemen (hoger pyrethrum-gehalte). Doel is om in 2010 over 1200 ton gedroogde bloemen te kunnen beschikken. Niet eenvoudig. Dit kleine land, ongeveer zo groot als België bezit op een totale oppervlakte van 26.300 km² ongeveer 20.000 km²

bewerkbare gronden. Tien miljoen inwoners, een aantal dat continu stijgt, dienen gevoed. Ieder mogelijk stukje grond wordt bewerkt. De stukjes waarop de bevolking het nodige voedsel poogt te produceren, worden bij iedere familie-uitbreiding alsmaar kleiner en kleiner. De gemiddelde perceelsoppervlakte bedraagt 0.35 ha. Landhervormingsprogramma's pogen land toe te wijzen aan de teruggekeerde vluchtelingen en de landlozen en ook grotere stukken te reserveren voor exportproducten zoals thee, rijst, koffie. Strijd om de dagelijkse boterham of beter boon, rijstkorrel. Hoe zoiets correct organiseren zodat tenminste de honger uit het land is. Op een moderne wijze waarbij je tenminste al weet wie de eigenaar is en kunt kopen en verkopen. Maar ook het oorspronkelijke systeem waarbij land collectief bezit is van een familieclan, van een dorp. Waarbij het dan de chef is die beslist wie welk stuk mag bewerken. Blijft dan nog de vraag wat je telen moet. Graan, rijst, thee, koffie, katoen, bananen, maniok, maïs, biobrandstoffen, gemodificeerd of niet... Landbouwgewassen, diervoedsel of industriële gewassen? Honger is een onrecht en reeds in 2000 spraken de wereldleiders af in hun millenniumdoelstellingen om het aantal hongerigen te halveren tegen 2015. Toen waren het er 800.000, nu meer dan een miljard (100 maal België). Of is het enkel slecht verdeeld? Dus onze overschotten naar ginder? De plaatselijke boeren daar beconcurreren? Lees maar eens het boek "Koe 80 heeft een probleem" van Dirk Barrez. Industriële landbouw of familiale lokale landbouw, al of niet met behulp van microkredieten? Of containerhulp bieden? Ploegen, schoppen, hakken, meststoffen brengen? Zou misschien het zware werk op het veld verlichten. De productie verhogen zoals we zagen met de terrasbouw van Broeder Cyrille? En wat dan met de opwarming van de aarde?

De voorafgaande uitleg, met grafieken, powerpointpresentatie, mission statement, tabellen, statistieken en alle toeters en bellen wordt pas duidelijk op het einde van de rondgang doorheen het gehele fabricageproces als we in het analyselaboratorium arriveren. Gezien mijn vroeger beroepsverleden (wateranalyse bij de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening, VMW) voel ik me hier direct thuis. Niet alleen omwille van de bekende laboratoriumtechnieken en -apparatuur maar zeker als ik plots een kartonnen doos met blauwe nitrile beschermhandschoenen herken. Afkomstig van dezelfde leverancier en hetzelfde bedrijventerrein als bij de VMW. Met verwonderd plezier lees ik "Haasrode - Leuven". Inderdaad het woordje Internationaal bij VWR Internationaal is geen ijdel woord. De wereld is klein en zoveel sterker economisch verbonden dan wij vermoeden. De begeleiders leren ons ook dat bloemen met een hoog gehalte aan pyrethrine kweken niet evident is, het plukken van de bloemen een delicaat werk is en de concurrentie o.a. met synthetische pyrethrine bikkelhard. Op het einde van de rondleiding zien we de commerciële afgewerkte producten. Net een tuincentrum bij ons met zijn ruime keuze aan verdelgingsmiddelen. Tussen de wit-grijze bedrijfsgebouwen zien we plots een rode afgedankte totaal versleten brandweerpomp staan. Beslist een plaatsje in een museum waard. Alleen wie komt dit ophalen en bestaat er hier zo'n museum?

Het deed deugd aan mijn industrieel en scheikundig hartje om hier eens een bedrijf te kunnen bezoeken. Ook al lag de werking er bijna compleet stil. Veel industriële activiteiten hebben we nog niet gemerkt. Zelfs geen grote

infrastructuur- of wegeniswerken. Waar zit China? In Ethiopië bijvoorbeeld merkte ik hen wel duidelijk op bij het timmeren aan de weg, het aanleggen van snelwegen. Voor later transport van de bodemrijksdommen? China dat duidelijk Afrika niet als een verloren continent beschouwt. Het investeert in de bouw van wegen, scholen en ziekenhuizen. Dit in ruil voor recht op een deel van de bodemrijksdommen. En dat zonder politieke voorwaarden of eisen op het vlak van deugdelijk bestuur en bestrijding corruptie. Geen idealistisch gedoe of beleid zoals het Westen vooropstelt. Nochtans beseft ook China dat de aanhoudende chaos, ellende, politieke en gewapende conflicten het gevolg zijn van onderontwikkeling en armoede. Daar liggen de wortels van alle miserie. Die moet je aanpakken. Hoe? Wetende dat door de globalisering het zwaartepunt van de macht eigenlijk verschoven is van de politiek naar de economie en de financiële markten. De internationaal opererende bedrijven hebben een enorme invloed op het waaien en draaien van de wereld. Door hun wereldwijde verbondenheid wordt het leven op één bepaalde plaats (regio, sector...) beïnvloed door gebeurtenissen en beslissingen mijlenver daar vandaan. De wereld is rond en misschien daarom dat geld rolt en rollen moet. De traditionele doelstellingen van winst maken, gekoppeld aan creëren van werkgelegenheid, het betalen van belastingen, het naleven van de vigerende wetten moet volgens steeds meer burgers, aandeelhouders en (consumenten-) organisaties uitgebreid worden tot een socialer (mensenrechten, ontwikkeling) en duurzamer (milieu, klimaat) verantwoord ondernemers- en bankiersschap.

We stoppen aan de grote ingewikkelde kathedraal in rode baksteen, met prachtig blauwe daken en kleine witte glasramen. Aan de zijkant en naar beneden toe krijgen we een zicht op de opvallende gebouwen van een heus sportcomplex. Blauw golvend puntdak en een kring van witte stenen als een slinger gelegd in het groene grasperk rond het gebouw. Een lichtje in mijn hoofd schiet aan en mijn hart jubelt "dit is het!". Van een vriendin kreeg ik een paar foto's mee en een opdracht. Een stuk van haar leven bracht zij samen met haar echtgenoot door in Rwanda. Hij was hier een gekend en geliefd chirurg. Ondertussen is hij helaas overleden. De juiste naam van het ziekenhuis en de stad waar hij opereerde was samen met hem verdwenen in de nevelen der tijden. En zie het plaatje klopte. Bijna een wonder om in een ver vreemd land toch een bepaalde plek te kunnen herkennen. Mijn ontdekking zal haar blij maken. Het is dus de stad Ruhengeri.

Wat inkopen in het centrum van de stad (postzegels, kaartjes, de eerste cadeautjes) en nog even een pakje afgeven, wat internetten in het Katerine klooster en dan is het weer rijden langs modderwegen en groene heuvels. We herkennen de weg naar ons aards paradijs aan het Kivu-meer met de vissersprauwen, de steenbakkerij, de hydro-elektriciteitscentrale. Het genieten van het landschap en de voorbij stappende mensen blijft onverminderd voortduren. Enkele onvermoeibaren onder ons leggen het laatste stuk te voet af. Bruingebrand en iets te laat genieten ze samen met ons nog van een gezellige babbelvolle maaltijd. Smaakvolle groeten uit de eigen tuin. Voor het eerst een dessert. Zelf gebakken cake en fruit van ter plaatse. Inleefreis voor iets. Heerlijk smaakvol lekker het fruit. Ik vraag me af waarom er bij ons zelfs subsidies (Europese en Belgische) moeten aan te pas komen opdat de schoolkinderen méér fruit zouden eten in plaats van allerlei

snoep die hen steeds maar zwaarlijviger doet worden. Ondertussen schitteren de sterren en bliksemt het.

Dinsdag 19 januari 2010: Remera-Nyundo-Gisenyi-Rubona

Ontbijten en genieten van de pracht van moeder natuur (Kivu-meer moet je zien!) en dan eerst en vooral zorgen voor de drank van onze wagens. Tanken. Is altijd gezellig omdat we dan even uit de auto kunnen en de omgeving rustig en met nieuwsgierige ogen kunnen aanschouwen. Enkele jongeren zijn hun fiets aan het wassen. Fier dat ze zijn als al de modder is weggespoeld en een kleurrijke gele versie te voorschijn komt. Misschien dat ze de waterslang kunnen gebruiken om in geval van nood te helpen blussen. Want het enige brandbestrijdingsmiddel dat ik zie is een rood emmertje met zand. Fire Bucket staat er op voor het geval dat je zou denken dat het een mini zandbak zou zijn.

Dan is het hop naar het postkantoor PTP. Een imposant geel gebouw. Stijl vijftiger jaren. Denk ik toch. Imposant ook door de meer dan honderd gele postbussen die aan de voorgevel geduldig staan te wachten om met brieven gevuld en daarna, natuurlijk, geledigd te worden. Geduldig gelaten wachtend net als de bewaker in rood uniform, rode pet en geweer in aanslag. Op een oude houten stoel, deskundig achteruitgeschoven en geplaatst tegen de voorgevel van het gebouw, zodat genieten van de zon en de rust op een deskundige en optimale wijze kan geschieden, houdt hij ons onverschillig in het oog. Of is dat maar schijn? Alles lijkt hier geduld te bezitten, behalve wij. Een postkantoor vergt veel tijd. Niet alleen hebben we allen een heleboel kaartjes te versturen, maar elke kaartje heeft minstens vijf reuze postzegels nodig om thuis te geraken. Een voor een. Langzaam maar zeker. De kaartjes die al origineel handwerk waren zijn nu nog méér waard. Ik zal ze zeker bewaren, zoals ik eigenlijk gans mijn leven bewaar. Ze stellen ietwat naïeve visserstoneeltjes voor. Bootjes op een meer, een palmboom, een hutje. Geduldig getekend met pen en aangevuld met fijne stukjes hout en stro, geduldig gelijmd en geplaatst alsof het echt een dak van stro is en droge bladeren aan de bomen. De postzegels zijn zeer gevarieerd: vogels, wilde dieren, bloemen, heiligen. De uitverkorenen die een vakantiekaartje waard zijn, zullen in hun nopjes zijn en zo mee kunnen genieten en dromen van de schoonheid van dit land. Ik bekijk nog eens de enveloppen die met de luchtpost zullen worden verstuurd. Ze zijn gemaakt in...Indonesia. De wereld een dorp. Betekent dit dat Rwanda het niet kan of dat het ginds goedkoper wordt geproduceerd? Het zachte toiletpapier van daarnet was nochtans van Rwandese oorsprong zoals de reclamewikkel er rond vermeldde. Wereldhandel zit ingewikkeld in elkaar.

Altijd en overal volk langs de weg. We zien voor het eerst een open vrachtwagen vol mensen in roze en soms oranje pakjes: gevangenen. Het kleuronderscheid is gebaseerd op het al of niet al veroordeeld zijn. De roze (of zijn het de oranje?) wachten nog altijd op hun proces en kunnen dus compleet onschuldig zijn. Hopelijk voor hen werkt het gerecht snel. Sneller dan bij ons? Ook zij zijn op weg. Ontsnappen die dan niet is een van de vele bedenkingen die in me op komen. Bij ons gebeurt het af en toe (zacht gezegd) en nochtans lopen ze niet zo maar langs de weg zoals hier gebeurt. Wat

houdt hen tegen? Geweren in aanslag. Soms door vrouwelijke cipiers. Zouden deze gevangenen ook 125 euro en meer per dag kosten aan de Rwandese staat? Meer dan de uitkeringen voor sommige gehandicapten. En met hoeveel zijn ze hier? Bij ons zitten we aan 1 gevangene op 1000 inwoners, diegenen in voorarrest zitten meegeteld (1 op 3 van deze blijken achteraf onschuldig). Privé-gevangenissen oprichten of toch alles blijven beschouwen als taak te vervullen door de overheid? Brommen als big business. Wie betaalt dit alles? De brave burger in ruil voor veiligheid. Prima, maar draag dan evenzeer zorg voor mijn belastingsgeld. Bij mij hangt er nog steeds aan iedere euro die ik heb een druppel zweet.

De eerste stop is het “Atelier de Menuiserie KIAKA” een coöperatieve borstelfabriek/schrijnwerkerij opgericht door een gedreven fabrikant en handelaar uit Eupen. Modern ook en volgens de regels van HACCP zoals een bord fier verkondigt. Ik frons even fors mijn wenkbrauwen want deze risico-inventarisatie is eigenlijk specifiek voor de voedingsindustrie. Maar goed, we kijken met stijgende bewondering hoe rode, zwarte, grote en kleine borstels tot stand komen. Ook verfborstels, aftrekkers, meubels, stoelen. Het levert merkwaardige foto's en beelden op. Al die stokken, borstels, haren deskundig gestapeld, opgeborgen. Het fabricageproces gebeurt hoofdzakelijk manueel. Enkel waar nodig machinaal. Fier tonen de arbeiders en arbeidsters hun strikt omlijnde taak van haren lijmen, in de metalen houder brengen, samenbinden, stelen eraan, stapelen. Ooit bij stilgestaan hoe borstels worden gemaakt? Koeienstaarten worden deskundig omwonden met sterke zwarte draad. Kan me niet direct voorstellen zo eentje nodig te hebben, maar blijkbaar zal er wel een markt voor bestaan. Om stokslagen te geven aan mens of dier? Frons uw wenkbrauwen niet. In Ethiopië zag ik het hanteren van de zweep op kinderen en waren er informatieborden langs de weg die opriepen de zweep niet te gebruiken. Wie zijn kinderen liefheeft spaart de roede niet? Er is ook een echte meubelmakerij. De meubels zouden niet misstaan in een westers modern interieur. Werk en inkomen voor velen. Handel, fabricatie opnieuw beter dan hulp.

Het volgende bezoek is minder euforisch. Het is het weeshuis “Orphelinat Noel” de Nyundo met daarnaast de “Clinique maman Catherine”. Verzamelplaats van ongeveer 630 baby's, peuters, kleuters, bedje naast bedje, rij aan rij. Netjes braaf, stil opgeborgen, slapend, kijkend, etend. Zag ooit de weeshuizen van Moeder Theresa in India. Idem. Went nooit. En toch is er tenminste eten, een bed, wat aandacht. Met zes kinderen of meer per vrouw, onvoldoende landbouw en de gevolgen van oorlog en aids blijft het dweilen met de kraan open. Toch zoveel mogelijk blijven helpen. Limburg helpt, getuigt een groot sponsorbord “Urakarama Limburg” en ook nog en ander bord met vele Vlaamse namen (de vrienden van Johan Van de Lanotte). Ondertussen vernemen we dat er ook in Zedelgem een actie loopt ten voordele van dit weeshuis. We mogen de verschillende zalen en eetruimtes bezoeken. Blikken Nestlé-poeder prijken op de rekken. De aanwezige kleuters graaien ondertussen met hun handjes gretig in hun rood plastic bord gevuld met een flinke portie rijst en bonen. Aan de muur een fier bord dat ook hier de HACCP-norm wordt gevolgd. Ik tracht positief te blijven en geen verband te leggen met voldoende dagelijks voedsel en voldoende hygiëne. Een dikke rook vervult de keuken. Onverstoorbaar blijven ze verder

koken. Verkeerde rookafvoer. De brandspecialisten onder ons adviseren een oplossing. Bij een volgend bezoek zullen we (laten) nagaan of het advies werd opgevolgd.

We zijn niet ver van de Kongolese grens en rijden stil en braaf even langs. Goma ligt pal aan de overkant van het Kivu-meer. Met behulp van de chauffeur doen we inkopen in de Boulangerie de Gysenyi. Mooi klein winkeltje met herkenbaar aanbod zoals Imperial vanille en -chocolade crème, choco pasta, smeerkaas "La vache qui rit". We blijven bij ons menu van droge inlandse deegkoeken en water. Leve de pick-nick aan het strand. KIVU BEACH staat er fier langs de weg. Engels verdringt volledig het Frans en is nu ook verplichte onderwijstaal. Villa's en luxe hotels verschijnen. Ook een supergrote nieuwe moskee. Er wordt nog verder aan gebouwd. Blijkbaar uitbreiding nodig. Niet verwonderlijk gezien het grote aantal gesluisde vrouwen dat we hier opmerken.

Gezellig vakantieoord met wuivende palmbomen voor zowel Rwandezen als Congolezen, dwz. diegenen die het zich kunnen permitteren. Het is eigenlijk grappig om ons te zien lopen etend en drinkend aan dat strand en het kleine parkje dat er vlak aan grenst. Wij bekijken onze zwarte medemensen en zij bekijken ons, blanken. En samen kijken we dan naar de massa's vleermuizen die hoog in de boomtoppen plots al onze aandacht krijgen en onrustig heen en weer gaan vliegen. Merkwwaardige dieren, toch voor ons.

Na de pick-nick tijd voor koffie. We bezoeken de koffiefabriek Coopac Kirorero. Het is een coöperatieve van meer dan 2000 kleine koffieboeren uit de plaatselijke regio Gysengi. Daarenboven wordt er nog samengewerkt met nog 8000 andere familieleden. De koffie wordt hier geteeld op 1500 tot 1900 m hoogte in de wakende schaduw van vulkanische bergketen Virunga. De vulkanische ondergrond geeft een rijke smaak aan de koffie. Er volgt een ongedwongen rondleiding met uitleg over het wassen, sorteren, branden. Het wassen van de bonen gebeurt in een andere installatie die we morgen zullen bezoeken. Hier gebeurt het sorteren van de ontbolsterde en gewassen bonen, dewelke daarna in grote juten zakken worden opgeslagen. Aan de muur hangen verschillende diploma's uitgereikt door de Eastern African Fine Coffees Association aantonend dat ze heel lekkere koffie op kwaliteitsvolle wijze kunnen behandelen van bij de groene boon tot en met het brandproces. Hiertoe volgen zij de internationale kwaliteits- en productie standaarden in elk onderdeel van het gehele productieproces: de oogst, de wassing, roostering, verpakking, opslag, vervoer. Alles staat tot in de details uitgelegd op grote borden in het centrale ontvangstcentrum. We mogen proeven. Een heel ritueel. Best grappig om ons bezig te zien. Niet evident om uit het gemalen koffiegruis de beste te herkennen. Ik zou niet graag meedoen aan "The national taste of harvest competition" waarvan een grote affiche plechtig getuigt aan de muur. Lees dan maar wat kenners/reclamemensen me voorschrijven: fruitig aroma met bloemige chocolade tinten, volle smaak en goede zuurtegraad. Met 84 % kregen ze de vijfde plaats. We zullen zien of het klopt want we krijgen de kans tot het kopen van hun koffiebonen, Kivu Bourbon. Prijs 5000 Rwf per kg. Pure Arabica 100%, from the shores of lake Kivu. Alles zal keurig klaarliggen in Kigali op het einde van onze reis. Ik kijk al uit naar het moment dat ik, eens thuis in gezelschap van vrienden en

familie, er fier en gelukkig zal mogen van genieten. Zo dragen ook wij ons koffieboontje bij tot het exportgebeuren. Koffie is en blijft het belangrijkste exportproduct van Rwanda. Ondertussen zitten drie mannen keurig rustig op hun zitvlak de verloren gevallen boontjes uit het gras voor de fabriek op te vissen. Elk boontje telt.

Nog wat rijden en de avond valt. Tijd om foto's (mooier dan in de duurste vacatiebrochures) te nemen in de prachtige bloementuin van ons Motel Malahide Paradis, gelegen aan het Kivumeer. atlantisme@gmail.com Niks voor niks "paradis" genoemd. Wordt gerund door een energieke dame Odette en er komen steeds meer exotisch mooie laagbouw bungalows bij. Een bloeiende business. We genieten van de kleine helgekleurde vogeltjes die ongeduldig vlug met hun lange snavel uit bloemenkelken nectar zuigen. Het weidse zicht op het meer geeft het lekkere avondmaal een extra romantische dimensie. Maar realistisch blijven en de dagelijkse anti-malaria pil blijven slikken. Muggen zien we niet direct dus of het nodig is of niet weten we niet zeker. De gezondheidsindustrie overtuigt ons wel. Evenzeer dat je nu beter de moderne (en dus véél duurder) versie neemt in plaats van de gewone oorspronkelijke kinine. Een belangrijk commercieel gegeven als je bedenkt dat er jaarlijks zo'n 200.000 toeristen terugkeren naar Europa. Allemaal mogelijke doelwitten van die stekende muggen. De Inca sjamanen die als eersten de geneeskrachtige werking van kinine ontdekten zouden het eens moeten weten wat met hun natuurproduct gebeurt.

We scharen ons rond het pas aangestoken kampvuur en we beginnen zowaar een echte zangstonde. Velen onder ons beschikken blijkbaar over ongekende zangtalenten en zijn hun studententijd en de Codex-liedjes niet vergeten. De jongste onder ons doet zijn carnavalstad Aalst alle eer aan en zingt vol brio de avond vol. Het werkt aanstekelijk en de Rwandese kelner zingt heel bedeesd en ontroerend het slaapliedje dat zijn moeder voor hem zong. Moederliefde, universeel. Warm en zacht valt de nacht over de prachtig ronde houten huisjes. De maan schijnt en het water waakt in haar licht. Zalig dromend vallen we in slaap.

Woensdag 20 januari 2010: Rubona - Kibuye

Na een uitgebreid ontbijt met zicht op de terugkerende vissersboten verlaten we met spijt het paradijs. Echter enkel en alleen nadat we wat schelpjes zochten en gek als kinderen speelden in het water. Nog wat foto's van de kwetterende vogels, de vlinders, de bloemen, het meer en zijn verre vissersboten waarop lange gebogen stokken, een merkwaardige constructie, als donkere silhouetten tegen de blauwe hemel contrasteren. Schoonheid die niet mag verloren gaan. Die we delen willen, later bij het vertellen en nadromen in ons eigen wereldje waar maar af en toe de zon schijnt. De zon die hier kwistig alles in een verhoogd tempo tot groei en bloei brengt.

We rijden opnieuw een stukje langs de prachtige gevarieerde Rwandese natuur. De wegen zijn erbarmelijk en vol putten. We merken dat het gisteren geregend heeft. Soms glijden we uit of houden ons hart vast bij een of andere wankel houten brug. Uitstappen is hier de boodschap. Vertrouwen op eigen benen en de auto alleen over de verdachte brugconstructie sturen. Doch het zijn goede voorzichtige chauffeurs en het gezelschap en de omgeving

aangenaam. De voertuigen zelf zijn echt aangepast aan de omgeving. Zware landcruisers met extra brede banden en afschermingen rond de lichten. Dus geen nood. Een weg is een verbinding. We zijn op weg naar een volgende ontmoeting. Reizen als doel en middel. Plots is de weg echt te smal. Vooral het busje heeft het moeilijk. We moeten onze hotsende botsende voertuigen verlaten. Staan letterlijk op eigen benen en dienen het zelf te redden. Rijke westerlingen met aangepast ergonomisch en nog veel meer schoeisel. Modderschoenen eigenlijk. De Rwandezen daarentegen veelal zonder schoenen, op blote voeten. En toch zijn zij het die het pleit zullen winnen. Ondertussen proberen we een stukje steile hellingen af te dalen zonder al teveel te vallen en glijden om zo uiteindelijk proper en zonder kleerscheuren bij een uitgestrekte koffiewasserij aan te komen. Nieuwsgierig volgen we de uitleg. Momenteel ligt de wasserij stil, maar het blijft indrukwekkend. Een van de vele lege helblauwe waterreservoirs waarin het noodzakelijke waswater wordt gestockeerd draagt in blauwrode kleuren het label van het financieringsinstituut US AID, from the american people. Ook de stars en stripes ontbreken niet. Momenteel ligt alles stil en zijn alle reservoirs leeg. Koffie is een seizoensproduct, dus. Het overdadige blauw van de lege reservoirs levert wel mooie foto's op. In de uitgestrekte groene vlakten nabij het meer staan overal grote houten droogrekken waarover netten zijn gespannen. Het lijkt wel alsof het hier een oefenterrein is voor springkampioenen. Om het hoogst en het verst er over springen. Dat is het natuurlijk niet. Hier worden de ontbolsterde en gewassen koffiebonen manueel gedroogd. Omwoelen en nog eens omwoelen tot de zon er voldoende heeft over geschenen. Hoofdzakelijk vrouwenwerk. Loon? Minder dan 1 euro per dag. Kinderarbeid komt er niet aan te pas. Dixit de gids. Eens gedroogd worden de bonen via het meer verscheept voor verdere behandeling (branden) en verkoop.

Opnieuw stappen we een lange weg. Kinderen, vrouwen, mannen ze stappen met ons mee. Beter, ze lopen ons voorbij als hazewinden en kijken meewarig hoezeer wij zwoegend en hijgend de hellingen opgaan. Een jongetje poseert fier met houten fiets. Ik begrijp zijn fierheid en heb eigenlijk meer bewondering voor de maker van deze artisanale houten constructie dan voor onze metalen fietsen geproduceerd met allerhande technologische hulpmiddelen. Iets dieper en wat verscholen tussen het groen merken we een groep mannen duchtig aan het kappen en zagen van bomen. Zwaar en gevaarlijk werk. Op zelf gemaakte houten stellingen zagen ze planken uit dikke boomstronken. Moeder natuur ten nutte gemaakt. Rood en stofferig is de weg, vol putten en over de kleine stromende riviertjes amper enkele planken. Angstig rijden we er overheen of stappen uit omdat we het risico van instortende bruggetjes te groot vinden. Voor het eerst krijgen we lichte regen die dan plots heviger wordt. Mensen schuilen zoveel ze kunnen. Parasol wordt paraplu. Gelukkig is hij groot genoeg om de baby op de rug ook te beschermen. De lendendoek wordt nu hoofddoek en voor de rest gaat het straatleven verder.

Onze rit naar Kibuye, slechts 120 km zal in totaal 5 uur duren. Enkel een korte onderbreking voor het kopen van de traditioneel geworden droge koeken en flessenwater. De Boulangerie de Giseny doet gouden zaken en we genieten van het bekijken van de uitgestalde producten in het winkeltje dat

bij de bakkerij hoort. Netjes en een ruime keuze aan voorverpakte voedingswaren en in blik. Smeerkazen, confituur, snoep, soepen, fruit, groenten, olie, water... Coca-cola ook, maar dat is in heel de wereld verkrijgbaar. Rechtstaand verorberen we van deze pick-nick. Toch blijven we bij de bevoorrechten want vele Rwandezers eten slechts een keer per dag. Of zoals men ons al zei: als er tijd is en als er eten is. En maar genieten van de prachtig groene geometrische theevelden op de hellingen. Voor de tweede maal zien we tussen het dichte groene woud een groep mannen bomen omzagen. Het is zwaar werk. Op hoge zelf in elkaar geflanste stellingen staan twee mannen, een boven, de andere beneden met een immense bladzaag planken te zagen uit een kanjer van een boomstam. Het geeft ons een wrang gevoel want de houtkap gaat steeds verder en verder. Ontbossing en erosie tot gevolg. Maar wat als alternatief om iets of wat van een inkomen te verwerven? Het regent en onze chauffeur raakt de weg kwijt. Na wat sukkel en heen en weer gevraagd en gedraai komen we weer op het juiste rechte pad. Was toch even angstig rondkijken. Stel je voor... verdwaald, moe en hongerig in een te groot onbekend woud.

Een fiks Afrikaans onweer is onze metgezel als we aanschuiven willen in het hotel-restaurant Centre Béthanie Eglise Presbyterienne dat prachtig hoog (1486 m) gelegen is aan een van de zovele baaien van het Kivu-meer. We vluchten naar binnen en verlaten het zicht op de bergen en het meer. De geplande nachttocht wordt verdaagd. Na letterlijk uren wachten en ondanks de efficiënte organisatorische hulp van de jongste en meest actieve onder ons krijgen we uiteindelijk het avondmaal voorgeschoteld. Eens was dit centrum het van het. Nu is het duidelijk veel van zijn pluimen verloren. We logeren in lage stenen bungalows in lange rijen naast elkaar gezet. Water is er enkel in koude vorm en dan nog alleen uit de "warme" kraan. Geen probleem: we hebben nog wat warmte over van de voorbije mooie zonnige dag.

Donderdag 21 januari 2010: Kibuye

De organisatie van het ontbijt loopt even mank als deze van het avondeten van de dag ervoor. Ik laat mijn blikken en gedachten dwalen over het blauwe water van het Kivu-meer. Het is er rustig, mooi. Onverstoorbaar voor menselijk ongeduld en ergernis. Toch kent het ook zijn problemen. Op 300 meter diepte bevindt zich een enorme voorraad methaangas. De totale gasvoorraad zou zo'n 40 miljard kubieke meter bedragen. Elk jaar komt er op natuurlijke wijze 120 miljoen kubieke meter bij. De voorraad is op die wijze zo goed als onuitputbaar. Hopelijk wordt er niet teveel om gevochten, want het moet wel gedeeld worden met de DRC, de andere oeverstaat aan het Kivu-meer. Onrust en rebellie schrikken investeerders af. Een klein gedeelte wordt reeds gebruikt voor de elektriciteitsproductie en dit moet in de toekomst naar omhoog. Er is immers onvoldoende stroom om te voldoen aan de groeiende vraag van de bevolking en de industrie. Slechts 70.000 van de tien miljoen Rwandezers zijn aangesloten op het stroomnet. Nu eenvoudig is het niet, een dergelijke elektriciteitsproductietechniek. Extractie uit het meer, aanleg van een gaspijplijn, centrale bouwen en dan distributie. Toch is dit nodig voor de verdere ontwikkeling en vooruitgang van het land. Al was het nog maar omwille van de kans op goedkopere of toch een stabiele

elektriciteitsprijs. Een kilowatt stroom kost momenteel 120 Rwandese Frank (16 eurocent) voor particulieren en 105 Rwandese frank (14 eurocent) voor bedrijven. Het gas kan ook voor andere doeleinden worden gebruikt zoals meststof maken, als brandstof voor de transportsector. Je zou het kunnen vervoeren met pijplijnen of in tankwagens voor cementbedrijven, brouwerijen of theedrogerijen. UCB bouwde jaren geleden al een extractie-installatie voor de brouwerij Bralirwa aan de oever van het Kivu-meer om gas als brandstof te kunnen gebruiken. Onderzoekers bestuderen het gasfenomeen. We kwamen er gisteren zo enkelen (een jong dametje met vriend) tegen en ook deze morgen zijn ze al druk in de weer om waterstalen te nemen voor analyse.

Onze vriendelijke chauffeurs staan klaar om ons weer een prachtige rondrijdende dag te bezorgen. Jean heeft zowaar een van onze uitgedeelde T-shirts aangetrokken. Het staat hem prachtig en fier poseert hij voor de camera's. Weet je wat er op staat? "Vandaag ben ik een Flandrien" en het logo van KBC. Zou hij in juli ook meedoen aan de gezinsfietsstocht in Herzele georganiseerd door Cera?

Na de klassieke inkopen in een plaatselijk winkeltje in de stad (koeken, water) bezoeken we voor het eerst een genocide-memorial. We zullen er nog verschillende andere bezoeken. Telkenmale confronterend en aangrijpend. Vooraan in het domein staat een prachtige kerk, opgetrokken in plaatselijke breuksteen en gevoegd met zwarte grillige voegen. Schoonheid die niet vermocht de gruwel te verhinderen. Ongeveer 1800 mensen werden hier in Nyundo om het leven gebracht. Zij dachten veilig te zijn binnen de muren van de kerk. Helaas, na drie weken zonder eten en drinken werden ze totaal hulpeloos en verzwakt onschuldig en wreedaardig vermoord. Een overvloedig bloedende Christus aan het kruisbeeld illustreert de pijn. Glasramen in helle kleuren en strikt geometrische vormen werpen een zacht licht op het met bloemen versierde altaar. Driehoekige wimpeltjes in wit en paars overdadig gedrapeerd van de ene breukstenen muur naar de andere trachten wat troost te brengen. Hoeveel troost is nodig om iets van deze burgeroorlog die ontaarde in een volkerenmoord, een genocide met 800.000 tot 1 miljoen doden nog maar een heel klein beetje te vergulden? "Never again" staat er op een gedenkplaat. Ik denk aan het "Nooit meer oorlog" dat op het IJzertoren op het Vlaamse/Europese vredesdomein in Diksmuide gebeiteld staat en dit in nog drie andere talen: " Plus jamais de guerre, No more War, Nie wieder Krieg". Ook de Rwandese boodschap zal niet worden gerealiseerd. Want twee jaar later kwam hier wat men noemt de "grote Afrikaanse oorlog" ofwel de Eerste Afrikaanse Wereldoorlog waarbij tussen 1996 en 2003 wellicht zes miljoen Afrikanen stierven. Lees maar eens het gelijknamig boek van prof. Filip Reyntjes verbonden aan het Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en –beheer van UIA.

Stil en om de emoties te verwerken maken we een wandeling doorheen het aanpalende bloemenpark van het hoog boven het meer gelegen Home Saint Jean. Een etablissement van het Diocees van Nyundo, opgericht door pater Jean-Pierre Kirsch in 1970. Het gebouw, uitgevoerd in dezelfde breuksteen als de kerk werd in 2007 volledig gerenoveerd en is een religieus studiecentrum. Schoonheid troef. Weer een mooie plek op aarde. Goed gekozen. Drinken iets op een terrasje en trachten een gesprek aan te knopen

met andere zonnekloppers. Genietend van zon en natuur dalen we af tot aan het blauwe meer omringd door ontelbare groene heuvels. De natuur, zij blijft onverschillig zichzelf.

Tijd voor wat vaarplezier én avontuur. En dat krijgen we. Eerst bootje varen tot aan ons hotel en dan op weg voor een écht bootavontuur. De motor laat het plots afweten. No problem. Er wordt wat gesmst, een nieuwe wordt met een andere boot aangevoerd. De oranje zwemvest waarmee we ons allen versierd hadden en die sommigen wat overbodig vonden, hebben we dus niet moeten uittesten. Gelukkig maar. Veilig en wel bereiken we ons eerste eiland, (berg) Napoleon. Zijn naam niet gestolen want van ver lijkt het eiland op de typisch zwarte hoed van Napoleon. De dappersten onder ons klimmen tot de top en zien zo van heel dichtbij de duizenden vleermuizen die door ons wakker geschrikt paniekerig rondvliegen. Enig spektakel, om nooit te vergeten. Bij ieder handgeklap of geroep van onze bootsman schrikken ze op en vliegen in massa's over ons heen. Hier slapen zij, moe van hun zoektocht naar eten. Muggen bv. Vandaar dat wij zo weinig muggen tegenkomen.

Enkele witbruine koeien met lange scherpe wijde horens staan pootje te baden. De meest grappigen onder ons kunnen het niet laten te doen of ze echte melkboeren zijn en zetten zich aan het melken. Povere oogst. Kennen ze wel het verschil tussen koe en stier? Terug bootje varen en genieten van het wondermooie meer en zijn vele groene eilandjes. De eerste bootsman zit vooraan op het dek en kijkt rustig voor zich uit. Het lijkt me wel de foto waarmee BRS al jaren promotie voert: zwarte man in wit hemd, vooraan op de punt van het dek, de lucht en de zee als oneindigheid rondom hem. Zijn collega is een wandelend reclamebord voor Coca-Cola. In letters als koeien groot staat het op zijn rode T-shirt. We krijgen een privé-barbecue op het bijna onbewoonde eiland, Amahoro. Vooraleer aan de openluchttafel te gaan zitten worden onze handen deskundig besprenkeld met water. Zijn ze nu properder of niet? Of kregen we extra lading bacteriën over ons heen? Niet teveel wetenschappelijk denken (beroepsmisvorming) maar genieten van dit prachtige eiland. Zalig al bij al. Je moet wel zoeken naar het vlees van de kippenbil (enkel been) en de vis van de vis (enkel graat) ... maar o god wat zouden we durven klagen. Het eiland doet zijn best om de toeristen te verwennen. Er is bier, zij het niet gekoeld. Waar vandaan zou immers de stroom komen? Er staan twee houten gebouwtjes. Goed voor inleefreizigers, niet voor luxetoeristen. De wandeltocht rondom het piepkleine eiland is uniek. Een aapje en een jongetje vergezellen ons continu. De aap heeft wel apenstreken. Drinkt gelijk een baby aan de toegeworpen lege waterfles en springt hardhandig van tak tot tak én in de nek van onze onschuldige-toerist-collega. Resultaat bloedende wonden. Bezitterig is hij ook. De hoed van een van onze medereizigers wenst hij op zijn hoofd! Hij is lief, denken we. De stok die het jongetje bij zich heeft zegt iets anders. Leerden we in onze kinderjaren niet dat opvoeders soms de stok mogen hanteren? Blijkbaar ook bij aapjes een dresseermethode. De zwemliefhebbers halen hun hartje op in het spetterende water. Zes glinsterende maar dode (natuurlijk) vissen hangen te drogen, wachtend op een hongerige maag die hen verslinden zal. Naast een toch wel vuil toilet, met rechtstreekse afvoer naar het meer zit een familie familie te zijn. De lampjes langs het smalle pad naast hun hut zijn voorzien van een zonnepaneel. Misschien uitbreiden

zodat een koelkast het bier kan koelen en andere nuttige toepassingen mogelijk kunnen worden. De moderne tijd broederlijk naast eeuwenoude leefgewoonten.

Na dit bootavontuur krijgen we wat vrije tijd. Sommigen maken snel nog een verkenningstocht in de omgeving. Anderen wandelen of rusten stil uit in dit kleine (vervallen) paradijs. Gezellig babbelend wandelen we naar ons privé-restaurant voor een avondmaal. Een rijke, gastvrije vriendelijke dame, mw. Scholastique, stelt haar privé-woning met eigen aanlegsteiger en alles erop en eraan voor ons open. We worden ontvangen als koningen. Rijk zijn of rijke vrienden hebben heeft zo zijn voordelen. We zorgen (en betalen) zelf wel een stukje voor de geslaagde barbecue, maar dat is met liefde gedaan en genieten met volle teugen van deze luxe privé-plaats aan het Kivu-meer. De avond valt en als de elektriciteit het laat afweten, schitteren de sterren meer dan ooit. Romantiek van de zuiverste soort, mede door de rode gloed van het barbecuevuur.

In het holst van de nacht varen we vanuit ons privé-domein het magisch wenkende meer op. Op zoek naar de nachtelijke vissers. De sterren en de maan zijn onze lichtbron. Maar we zouden geen technische westerse toeristen zijn indien we geen zaklampen mee hadden. Na lange tijd rondwalpen vinden we de vissers. In de nacht bekijken we elkaar, want beide groepen zijn voor elkaar even vreemd. Wij kijken en begrijpen niks van wat hen zo doet lachen. Een onaangenaam gevoel bekruipt mij. Lachen ze ons uit? Of wat is er gaande? In het licht van de helle schijnwerpers zien we hun netten aan lange gebogen stokken, wachtend op vis. De vis wordt naar het licht gelokt en zo gevangen. Regen en onweer jagen ons terug naar de oevers. Zij zullen de ganse nacht door zwoegen, wachten, werken. Vissen is voor hen levensnoodzakelijk. Voor ons (respectvol) amusement.

Vrijdag 22 januari 2010: Kibuye-Nyungwe

De eerste opdracht vandaag, na een snel ontbijt, is een vrij bezoek aan de plaatselijke markt. Is een marktbezoek bij ons opwindend, hier is het (voor mij althans) een topper. Je voelt je vreemd en toch verbonden met al wat je ziet. Herkennen zelfs kledij van bij ons. Nederlandstalige slogans. Reclame voor een Vlaams restaurant. Zou het aantal klanten nu ginder stijgen? Je weet maar nooit. Wedden dat de kopers niet weten wat ze dragen, net zoals dat ook bij ons wel zal zijn met sommige T-shirts. We kopen niet veel, wel enkele zakken snoep om later kinderharten blij te maken. Zoals echte industriëlen onderhandelen we en laten ons zo weinig mogelijk bedotten. Het klopt immers dat de prijzen zijn à la tête du client of beter in functie van de kleur van de koper. Goed, maar niet zot.

Zoals altijd zijn we bij het instappen in onze voertuigen omringd door zwermen kinderen die continu vragen en nog vragen. Snoep en kledij wordt gedeeld. Tot ik plots een jongen zie met enorme onverzorgde kraterwonden aan zijn hand. Ons ganse EHBO-assortiment wordt bovengehaald en tot groot jolijt van de ganse bende begint het verpleegsteruurtje. Blij en tevreden zal de jongen huiswaarts keren.

De lange rit (105 km) wordt even onderbroken voor onze klassiek geworden aankopen voor de pick-nick. Nu zijn het een soort oliebollen. Al bij

al lekker en voedzaam. Teveel zelfs. We delen met de toegestroomde kinderen. Hun honger zal wel stukken groter zijn dan die van ons. Fier poseert een jongetje met de vijf zes lege plastic waterflessen die we hem gaven. Hij zal ze beslist nuttig gebruiken. Gesterkt vertrekken we weer op weg.

Langs de weg bijna om de haverklap een of ander bord dat de prestaties en giften van een of andere welzijn- en ontwikkelingsorganisatie beschrijft en verheerlijkt. Zo is er in blauwe letters: Construction du centre scolaire Karongi. Financement Royaume Belgique. Of « Projet du lutte contre l'érosion ». Of zelfs een bord uit Nederland van « Dierenartsen zonder grenzen » De kindjes, ze blijven maar toestromen. Overal zwaaien ze naar ons en hopen iets op te vangen van de snoep die we af en toe door het raam gooien. Zo is de snoep die we op de markt kochten extra rendabel.

Om 15.30 eindigt de rit. Onze slaappleaats is het ORTPN Guesthouse ghnyungwe@yahoo.com Zo laat? Inderdaad we moeten de afstanden tussen twee punten nog leren rekenen in uren in plaats van in kilometers. Je vliegt hier zo maar niet over een autostrade zoals bij ons. Hoewel rekenen we soms ook niet in tijd als we aan de mogelijke files denken? Toch hebben we ons geen seconde verveeld. De natuur blijft boeien. Groen de hoofdkleur. Groen de uitgestrekte theevelden, de rijstvelden. Een bord "Nyunywe Forest Conservation project" verwelkomt ons. Dit woud zullen we morgen verkennen. Eerst nu ons kleine eigen domeintje en de verschillende slaappleaatsen aan een onderzoek onderwerpen. Voor het eerst is het huisje en badkamer delen geblazen. Netjes, dat wel. Badkamer zonder water. Opnieuw geen nood, inleef- en groepsreis voor iets. In de pergola brandt een open houtvuur. Gezellig keuvelen, een drankje in de hand wordt onze opdracht.

Nieuwsgierig vertrekken we op bezoek naar de theefabriek Coopthe Mwaga Gisakura. Vrachtwagens volgeladen met vers geplukte groene theeblaadjes rijden op en af. De groene massa wordt afgekieperd en een ganse reeks arbeiders/sters in blauwe lange overjassen brengen alles manueel over in zakken dewelke aan ijzeren haken worden gehangen. Via transportbanden worden die dan naar grote containers binnenin het gebouw overgebracht. We doorlopen de gehele installatie. De blaadjes worden fijn gemalen. De groene brij wordt in andere bakken overgebracht. Het spul begint spontaan te gisten. De temperatuur loopt op en wordt deskundig gemeten en in het oog gehouden. Een klassieke witte kwikthermometer in elke bak duidt plichtsbewust de opgelopen temperatuur aan. De groene kleur wordt vaal grijsbruin. Dan volgt in immense droogtrommels het droogproces. Het gedroogde poeder, de thee die wij eigenlijk kennen wordt via een transportband naar de juten zakken gebracht en opgeslagen. In fiere groene hoofdletters te lezen staat : RWANDA TEA. Buiten zien we hopen en hopen hout vakkundig gestapeld. Hout uit de omgeving, noodzakelijk voor het vuur in de ovens die de gemalen brij drogen moeten. Reuze ovens zijn het die continu massa's hout verslinden. Vuur fascineert zoals altijd. Gewillig en fier opent de vuurstoker even de enorme muil van het beest. Zo moet de hel er uit zien denk ik. In het kleine bureeltje van de directeur krijgen enkele gelukkigen onder ons nog een pakje thee mee als aandenken. Voortaan zal

het drinken van thee nooit meer hetzelfde zijn. Steeds zal ik denken aan dit leerrijke en interessante bezoek.

In de huiselijke eetkamer wacht ons een overvloedig lekker avondmaal. Alles opgediend in grote kommen en pannen die zonder veel poespas op tafel worden gezet. Gezellig, ongedwongen, huiselijk. Bereid door wat later blijkt de plaatselijke grootmoe te zijn. Ze krijgt een welverdiend applaus van de gehele groep. Er is nog een verrassing. Een der reisgenoten is jarig. Hij krijgt dan ook een hip hip hoera en een brandende feestkaars voor zijn neus. Onder applaus en met volle overtuiging blaast hij ze uit. Een jaartje ouder, maar nog steeds even lief en vooral een voorbeeld van inlevingsvermogen. Als enige Franstalige in de groep doet hij meer dan 100% zijn best om onze taal onder de knie te krijgen. En het lukt. Zo'n goodwill, inzet en bereidheid om onze taal te willen leren spreken, zijn we niet gewend.

De strakke geometrische schilderijen aan de muur uitgevoerd in drie enkelvoudige kleuren, wit zwart rood trekken onze aandacht. Het is de traditionele schilderkunst waarbij gedroogde koeienmest omgevormd wordt tot geometrische motieven en dan met natuurlijke kleuren handgeschilderd: Imigongo. We zullen later een dergelijk schildersatelier bezoeken. Belangrijker nog, we zullen er onze kooplust kunnen botvieren.

Zaterdag 23 januari 2010: Nyungwe-Butare

Vroeg uit de veren. Zijn we kippen? Neen, we leven het ritme van de natuur. Kan niet anders als je een nog ongerept regenwoud wilt bezoeken. Stevig staan we er niet op met het beetje confituur dat we krijgen. Hoewel sommigen wel een gebakken eitje waard zijn. Niet zagen, weet je nog dat de gemiddelde Rwandees slechts één keer per dag eet? Eerst nog sleuren met de valiezen. Ze mogen allen samen in een lokaal wachten tot we weer zullen zijn van onze boswandeling. Bos? Neen, een echt beschermd oerwoud. Onze voormiddag en een groot stuk van de middag zal geheel gewijd worden aan het Nyungwe Forest National Park. Het park, 1000 vierkante kilometer groot, dateert van voor de ijstijd en bezit hoogteverschillen tussen 1600 en 2950 meter. We zullen het aan de lijve ondervinden. Een klein stukje rijden en dan zoals de echten met wandelstok, gids en watervoorraad de theevelden en het woud in. Onder de strikte leiding van een gids gaan we op zoek naar de waterval Kamiranzuvu. Zoeken is een groot woord. We hoeven slechts braaf de gids te volgen. De oorsprong van de Nijl, dat wensen we te zien. Een machtige waterval, moeilijk bereikbaar. Maar de dappersten onder ons zullen erin slagen om zich heerlijk nat te laten spatten door zijn zuiver vurig neerdalende stormdruppels. Het wordt een zeer zware tocht en veel langer dan gepland. De uitgestrekte theeplantages ruilen stilaan het veld voor het echte regenwoud. Al drinken we graag thee en is het een belangrijk export product en geeft het dus inkomen aan velen (?) toch nog een geluk dat niet alle regenwoud werd omgezet in theeplantages. Ook intern kent het woud zijn problemen. Niet evident om een goed biologisch evenwicht te bewaren. Het woud ligt een stuk dieper dan de plantages. Bergaf nu, maar het betekent ook dat het bij de terugkeer bergop zal zijn. Het nut van de meegekregen stok zal ons snel duidelijk worden. Een "derde been" is welkom. Zware tocht. Voor de ene nog zwaarder dan voor de andere. Maar

solidair als we zijn weigeren we de mindere stapgoden onder ons achter te laten. Er komt zelfs een tweede gids aan te pas, maar we bereiken de eindstreep of beter, opnieuw het vertrekpunt. Gelukkig, voldaan. Een welgemeend applaus klinkt dan ook voor de allerlaatste. De wereld mag eens omgekeerd, verdraaid zijn ook. Onze beloning is groot geweest. We zagen een prachtig woud, bloemen, reuze-bomen, struiken, bruggetjes, vogels, paddenstoelen, rupsen... De uitleg van de gids werd gemaakt. Idem de aanvullingen en wetenswaardigheden van Philip, een medereiziger met enorme fenomenale kennis van al wat vliegen kan. Wat zeg ik? De rest van de dieren- en plantenwereld ook. Nog voor wij maar enig vermoeden hebben van een of andere vogel die er zou kunnen zitten heeft hij deze allang in zijn vizier en voor eeuwig vastgelegd in zijn fototoestel. De meest kenmerkende vogel van dit woud is de blauwe Turaco, lijkend op een kalkoen maar dan eentje die springt van boom tot boom. Het woud bevat meer dan 260 verschillende bomen en struiken, 275 vogelsoorten, meer dan 140 orchideeën en 13 soorten primaten (chimpansee, blauwe aap). Concurrentie voor de Gentse floralien?

Het indrukwekkendst van al was de waterval. Er geraken, niet simpel. De trail (het pad) Kamiranzovu en Waterfall ernaar toe verliepen niet over rozen. Neen springen, klauteren, klimmen, vallen en weer opstaan. Stok gebruiken, handen en voeten... om je uiteindelijk te laten natspatten. Een puur natuurlijk stortbad. Overweldigend de kracht van vallend spattend water. De aangrijpende versregels van Werumeus Buning uit de "Ballade van de dingen die niet overgaan" schieten me te binnen en beroeren mijn diepste ziel. "...geluid van water dat van rotsen stort en van een kerk waarin gezongen wordt... En dat dit zo zal zijn in alle tijden. Dit zijn de dingen die niet overgaan". Ikke wel. Schuilen onder een overhangende rots hielp niet veel. Als je echt van heel dicht bij het geweld wou zien, zat er niks anders op dan dat nat pak. Maar dat verminderde niet onze sportieve kinderlijke vreugde om het mogen en kunnen zien van een van de vele bronnen die de oorsprong van de Nijl vormen. Hier tenminste geen geruzie over het Nijlwater. Op zijn 6500 kilometer lange weg doorheen acht Afrikaanse landen (Burundi, DRC, Ethiopië, Kenia, Rwanda, Soedan, Tanzania, Oeganda, Egypte) naar de Middellandse Zee moet hij vele dorstigen laven. Ook nog zorgen voor het bootje van de kleine Mozes? Water is leven. Geen holle spreuk. Prachtig dit oerwoud. Vaarwel Nyungwe National Park. Hopelijk kun je overleven. Niet alleen voor jezelf, de planten, de bomen, de grillige watervalletjes en riviertjes, de bloemen, insecten, de aapjes, de andere dieren groot en klein. Maar vooral voor die hoogste soort op de ladder: de mens.

Het dichte bijna ondoordringbare woud eindigt en zie de mens is weer daar. Immense theevelden. Honderden kunstmatig, geometrisch strak afgelijnde percelen. Verkeerd? Leven en overleven moet elk. Zoals overal en altijd werden we ook hier onmiddellijk opgemerkt door kinderen, vrouwen, mannen. Op hun hoofd, gezwind gelijk altijd, grote hopen theebladeren, los of in zakken. Blaadje na blaadje geplukt tot de zak vol is. Tot er voldoende gewicht is. Noeste arbeid voor ongeveer 1 euro per dag. Direct scharen ze zich rondom ons, blijven rond cirkelen, draaien en keren en blijven zonder woorden aandringen om iets te krijgen. Moeders met kinderen. Kinderen met kinderen. Een blauwe PMD-afvalzak zoals thuis om onze waterflessen

deskundig, milieuvriendelijk, duurzaam en nuttig te verwijderen hebben we niet nodig. Ze zullen méér dan nuttig werk leveren in de vele kinderhandjes die er naar grabbelen. Enkele kinderen dragen kleren erger dan lompen. Het zijn zelfs defecte lompen. Denken dat wij in de supermarkt keuze zat hebben in “vodden” om bv te poetsen. De jonge Wouter kan het niet langer aanzien en doet zijn T-shirt uit. Groot jolijt bij het zien van de blanke stoere borst en nog grotere dankbaarheid en fierheid op het gezicht van het jongentje als hij die T-shirt over zijn lompen heen aantrekt. De andere mannen volgen het voorbeeld. Een stuk lichter maar zoveel zwaarder aan geluk bereiken we bijna twee uur later dan gepland het Guesthouse. Vijf uur hebben we genoten van het oerwoud. Vijf uren van bewondering en beloonde inspanning. Snel een bord verse gastronomische groentesoep (nogmaals dank aan de grootmoe) en een boterham en we kunnen weer rijden. Donder, regen en zon wisselen elkaar af. Het deert ons niet. Het Rwandese landschap en zijn immer stappende mensen bieden ons kijks genoeg. In slaap vallen behoort niet tot de mogelijkheden. Daarvoor zijn de putten en plassen langs de eens perfecte asfaltweg veel te diep en te talrijk. Hotsen en botsen, op en neer, heen en weer is het parool.

Het genocide Memorial Aho Binjirira in Murambi staat op het programma. Nu werden de misdaden gepleegd in een technische school. Zijn prachtige ligging op een heuvel met een weids uitzicht op de vele andere omringende heuvels deed er niks toe. Duizenden waren hierheen gevlucht in de hoop op veiligheid. Opnieuw skeletten, doodshoofden, massagraven. Ieder klaslokaal is nu een dodenlokaal. De skeletten werden bedekt met witte kalk en liggen nu als blijvende aanklacht ten toon aan de wereld. Een wereld die stond te kijken en niet ingreep. Maar op welke wijze en in welke mate kom je als buitenstaander, als internationale gemeenschap, zelfs als interne overheid tussen als mensen elkaar te lijf gaan? Op een bord tussen het groene gras lezen we, het lijkt een aanklacht “ Place du drapeau francais pendant l’opération turquoise” en “French soldiers were playing volley here”. Een oud vrouwtje blijft ons nabij. Ze wil haar verhaal vertellen. Haar verdriet meegeven, delen. Onze nabijheid geeft haar wat troost. Mensen willen hun ellende en pijn erkend zien. Het onrecht dat hen is aangedaan wereldkundig maken. De school zal nooit meer school zijn. Is nu voor eeuwig kerkhof, dodenakker, begraafplaats. Paarse wilde bloemen bloeien overdadig en helgroen groeit het gras. De natuur neemt zijn plaats, ongeacht wat de mens uitricht. We mogen het bezoekersregister tekenen. Een indruk achterlaten.

Weer op weg. Stil. Trachten te vergeten. Naast de grote speciaal opgerichte memorials zijn er overal in Rwanda op zovele talloze plaatsen waar massagraven aanwezig zijn kleinere gedenktekens geplaatst. Als littekens in het landschap staan zij symbool voor de littekens in het hart en de ziel van zovele Rwandezers.

Comfortabel en gezellig gezeten in de goed en veilig bestuurde wagens kijken we onverminderd naar buiten. De weg die weer een en al drukte is. Mensen onderweg. Steeds onderweg. Steeds is er iets te transporteren. Met de fiets of op het hoofd. Jute zakken met gras, gevlochten rieten manden met ik weet niet wat in, fruit, kleren, hout. Jonge meisjes en jongens paraderend voor elkaar. Kinderen op moeders rug of aan haar hand. Samen. Voor het eerst zien we nu ook kudde koeien grazend langs de weg.

Eventjes stoppen bij Institute of National Museums of Rwanda en dan naar onze slaapplek. Na het overnachten bij Zusterkens is het nu de beurt om bij de Paterkens ons moede lijf te rusten te leggen. Opnieuw een immens, rustig, groen domein met comfortabele en goed onderhouden gebouwen. Al is alles zeer sober en elementair. En zoals bij Paterkens past slaapt elkeen single. Hoewel, vooruitziend op komende toeristen en gasten is er toch ergens naar het schijnt wel een dubbele kamer voorhanden. Het geheel valt best mee. Sober. Maar er is een bed, een lavabo, een kastje, een bijbel en een uurschema. Gelukkig is dit enkel te volgen door de paters. Vroeg op en vroeg slapen. Absolute stilte verplicht vanaf negen 's avonds. De gezamenlijke toiletten en douches zijn ook best leefbaar. Het avondeten en ontbijt bereid en opgediend door de paters themselves: héél lekker. Het smaakt authentiek en voortreffelijk. Ja, het Monastère des pères Bénédictins in Gihindamuyaga, Butare is een oase van vrede en basiscomfort in dit geteisterde land. moinegihinda@yahoo.fr Drie nachten zullen we ervan genieten. En als het even kan rustig wandelen in de bloementuin, een park gelijk. De lange schaduwen van de weelderige bomen vertellen ons dat de avond valt. Weer een gedenkwaardige dag voorbij. Moe en voldaan overvalt de slaap ons in deze rustige stille omgeving.

Zondag 24 januari 2010: Butare

Zondag vandaag. Het ontbijt valt mee. Naar het schijnt smaakt de melk hier echt nog naar verse melk, recht van de koe. Kan het geloven. Zal wel minder gecommmercialiseerd zijn dan bij ons. Laat ons zeggen “zondagse melk”. Zondag, dus kans om een misviering bij te wonen in de grootste kathedraal van het land. Dat is toch wel een aanrader. Het is een wens van elkeen. Doch eerst een snel bezoek aan het nationale museum, gebouwd door architect Lode van Pee. Ik moet het eerlijk toegeven, de architectuur is origineel, kunstig, uniek, prachtig, luxueus. Het werd geschonken door koning Boudewijn in 1989. Dus eigenlijk is het een beetje veel van ons, dank zij ons belastingsgeld. De uitleg van de verplichte gids is ondermaats. Mooi is ze wel. Maar dat is alles. Spijtig. We lezen dan maar zelf de aangebrachte toelichtingen en vormen ons een beeld over het land, zijn volkeren, zijn geschiedenis door de eeuwen heen. Didactisch goed uitgewerkt. De oude koninklijke hut is nagebouwd. Zal wel geen hutje van een arme drommel zijn geweest, daarvoor is het te groot en te ruim.

Als we in de ongelofelijk grote kathedraal arriveren is de mis al een stuk bezig. Geen nood, ze duurt nog wel meer dan een uur. Opvallend hoe de kerk vol zit. Vol. En het is de grootste kerk van Rwanda. Allemaal op hun zondags kleurrijk uitgedoste mannen, vrouwen en heel veel kinderen. Er is aan en afgeloop, binnen en buiten, maar het stoort blijkbaar niemand. Met volle overgave en gevoel meezingen op ritmische vrolijke muziek, dat is het voornaamste en biedt het meest feestvreugde.

De zon lokt ons buiten en we kuieren wat rond op het grote kerkplein. Merken nogmaals hoe immens groot het gebouw is. Een gedenkplaat brengt ere aan koningin Astrid. Haar beeld prijkt dan ook aan een der vele buitengevels. Inderdaad, lang geleden in de lessen vaderlandse geschiedenis leerden we ooit dat deze stad Astrida was en ook iets te maken had met

Burundi. Geen enkel haar op mijn hoofd dat er ooit zou aan gedacht hebben dat ik hier eens op bezoek zou kunnen komen. Onvoorstelbaar toen. Zou er nog niet eens van gedroomd hebben. Laat staan dat ik zodanig zou zijn geëvolueerd dat er een kritische gedachte zou opborrelen als ik de gedenkplaat lees aan de voorzijde van de kathedraal. De kathedraal, een geschenk van de Belgische koning Albert en Koningin Astrid en opgericht in 1936. De bouwmaterialen werden door de plaatselijke bevolking (the natives) vanuit het woud dat we gisteren bezochten en vanuit Congo naar hier gebracht. Doel van de kathedraal: de macht van het Christendom en de Belgische Koloniale Administratie sterker maken. Staat allemaal letterlijk op dat bord. Scheiding van Kerk en Staat? En hoe zouden de arbeidsvoorwaarden zijn geweest? Nu ja in mijn kindertijd zijn ze ook jaren rond geweest voor de Basiliek van Koekelberg. Ik woon ondertussen wel in een straat met dezelfde naam en die wellicht daaraan zijn naam te danken heeft. Roept menigmaal wat verwondering op als ik mijn adres opgeef en daarbij vermeld dat ik “op” Koekelberg woon, niet “in” Koekelberg.

We bewonderen het gebouw langs alle kanten. En er zijn vele kanten en vleugels aan het gebouw. De oud-koloniaal onder ons (niet echt, maar heeft hier wel drie jaar les gegeven) heeft afspraak met een kennis van hier. Het is een jonge een echte fier heer uitgedost, opgezet, in modern kostuum. De twee kindjes die hem vergezellen zijn echte poppetjes uit een sprookje. Hij blijkt een of andere hoge functie in de universiteit te bekleden. En zo zijn we in de namiddag uitgenodigd voor een bezoek aan de universiteitscampus.

Eerst evenwel de honger stillen in een restaurantje in de stad. Het lijkt wel een heuse optocht als we langs de drukke straten te voet naar de Ibis snackbar wandelen, omringd en begeleid door een zwerm kinderen en jongeren. Een bord met de Belgische vlag trekt mijn aandacht. Het legt fier uit dat het over een inter-universitaire samenwerking gaat tussen Université Nationale van Rwanda en Université de Liege. De Belgische staat (DGCD) financiert het project: Laboratoire d’analyse des denrées alimentaires – médicaments-eaux-toxiques. LADAMET. En zeggen dat ikzelf ook nog, lang voor de beginnende maar onvoltooide regionalisatie van België met deze universiteit heb samengewerkt voor wateranalyse. Klein is de wereld. Druk de stad en weer zie ik een winkel totaal blauw geschilderd met bovenaan de reclameslogan “Sadolin colour your world”. Wellicht succesvol product hier. Naast zuivere reclame voor het beoefenen van de deugd van onbepert en voortdurend consumeren (geld moet ook hier rollen) wordt ook aan opvoeding gedaan. Een bord zegt “treat every child as your own child”. Een westerse toast “croque monsieur” stilt onze honger. Het restaurant-bar blijkt “the place to be” te zijn voor alle buitenlanders, dus zeker voor de plaatselijke Belgen. Maar niet alleen voor hen. Geld trekt aan en onze blanke huid verraadt ons nog meer. Wachtend tot het juiste moment staan troepjes kinderen, vrouwen met kinderen, oude ventjes...klaar om ons aan te manen wat geld te geven. “Faim, manger”. Moeilijk om te weten of het echt is of niet. Geven aan de ene doet direct de ganse bende op u af stevenen. De restaurantuitbater heeft het gemakkelijker. Hij heeft een bewaker voor de ingang geplaatst. Met stok en bewakersplunje. Jaagt ongewenste gasten weg. Efficiënt. Goed? Rechtover het restaurant is een souvenirwinkel. Goed voor

ons toeristen en de lokale handel. Wij doen mee. Cadeautjes geven én krijgen is plezant.

Na de dagelijkse gewone honger wordt de culturele honger gestild door een exclusief optreden van een folkloristische dansgroep. In hun hoofdzakelijk roodblauwe kledij staan ze ons glimlachend op te wachten. Speciaal voor ons zullen ze op een openlucht podium achter het museum hun beste beentje en mooiste danspasjes en liedjes voor zetten. Niemand anders is toegelaten. De onbekenden en nieuwsgierigen die toch willen komen kijken worden professioneel afgevoerd. Zonder pardon. Zonder commentaar. Met heel wat minder tamtam dan bij ons. Hier heerst nog recht en discipline. Waarschijnlijk enkel en alleen omdat er geweren bij te pas komen. Vrijheid heeft zijn prijs. Onvrijheid ook. Filmen en fotograferen kan enkel mits het afdokken van vele Rwandese franken. We stellen vanuit onze groep een bereidwillige, vrijwillige privé-fotograaf aan, hij mag voor ons zijn fotehartje ophalen en ons later laten delen. Morgen zullen ze dezelfde danspasjes uitvoeren ter ere van de president. We voelen ons vereerd, of niet? Verrukkelijk mooie meisjes, hun donkere huid contrasterend op de zijden witte lange jurken, rode sjaal gedrapeerd omheen hun slanke vormen dansen. Ze lachen hun onvervalste witte gave tanden bloot, plooiën, draaien alsof er geen enkel niet-plooibaar beentje in hun lichaam zit. De mannen stampen met hun voeten alsof de ziel echt uit hun lijf moet, ritmisch, daverend, opzwevend. De belletjes aan hun enkels dansen rinkelend mee. Hun vreugde, energie, levenslust straalt en zweeft ons toe en is toch in staat om een beetje stijfheid en ernstigheid van ons mee te nemen en om te toveren in speels lachen zonder reden. Ik weet het zijn professionele dansers, maar hun vreugde lijkt me wel recht uit hun gemoed te komen. Oprecht te zijn. Of toch niet? Eens het dansen voorbij, het optreden ten einde is alle lach en blijheid verdwenen en staan ze stil naar ons te staren. We druipen het na een applaus dan ook maar af.

Was vroeger Butare een dorpje met koloniale uitstraling, nu is het een universiteitsstad met westerse allures. Een bruisende stad. Veel dikke auto's. Direct herkenbaar aan de logo's: Family Health International (rode Toyota), Handicap International (witte jeep), UNO (blauw-witte vrachtwagen). De Université Nationale du Rwanda UNR, een koloniale erfenis, is hier gevestigd. Zoals ik reeds schreef is het dank zij de goede en persoonlijke relatie van een onzer medereizigers, dat we een exclusief bezoek kunnen brengen aan de campus. Je geraakt daar zo maar niet binnen. Uitleg helpt niet bij de eerste jeep. Niks binnen mogen. Dan komt de jeep aangereden waar die belangrijke kennis van ons inzit. Oeps de slagboom gaat omhoog en alle drie de wagens mogen nu wél door. Simpel, niet? Opnieuw een reclamebord (of hoe moet dat noemen?), nu verkondigend dat "Universités francophones de Belgique " hun partners zijn en hen financieel ondersteunen. De campus mag er zijn. Groot domein, witte goed onderhouden nette gebouwen, leslokalen, bibliotheek, studentenkamers, sportterreinen. Overall studenten. Pratend, zittend op een bank of liggend in het gras, al dan niet cursussen in de hand. Bijna geen meisjes te zien. Raar. Ik tracht een praatje te slaan. Vraag waar de studentinnen zitten. Hun antwoord is mannelijk ontwapend: "er is nu voetbal op TV en dat interesseert de meisjes niet". In een der lokalen hangt opvallend een

immense slogan: “hier worden de toekomstige leiders gevormd”. Klinkt mij dubbelzinnig in de oren. Misschien goed bedoeld, als het echt goede leiders worden, ook voor de gewone man/vrouw. OK. Wat een kloof tussen diegenen die daar straks in lompen stonden te bedelen en de studenten hier. Kunnen en mogen studeren is echt een voorrecht.

We maken een wandeling in het arboretum de Ruhande, gevestigd op de campus. Waardevolle, unieke bomen. Hun geboortjaar, of moet ik zeggen jaar van aanplant staat in witte letters op een bordje naast hen. We maken er een spelletje van zoeken ons eigen geboortjaar op. Er zij er bij van...76 jaar! Alweer hoog tijd om nog eens contact te nemen met het thuisfront. Een cybercafé wordt gevonden niet ver van het hotel Ibis. Voor 300 Rwf mag je een half uurtje. Bijna gratis dus, maar het gaat wel heel traag. Met veel geduld en zenuwen slaag ik er in één enkele mail te sturen. Snelheid en capaciteit, onbekende woorden op deze plek, universiteitsstad of niet. Daarenboven valt de elektriciteit uit en is het wachten tot de elektrogeengroep opstart. Romantisch in het donker naar huis.

Het avondmaal is goede boerenkost zou ik zeggen. Lekker, natuurlijk. Soep, quiche, verse groenten en als dessert vanillepudding met een koekje. We helpen afruimen en dan valt weer een nacht en een verkwikkende rust over het Benedictijnenklooster.

Maandag 25 januari 2010: Butare

De derde overnachting in de Monastère des pères Bénédictins in Gihindamuyaga zit er op. Twee gekookte eitjes lachen ons tegemoet bij het ontbijt. Ik verorber er een en denk aan het plezier van er straks eentje onverwachts in een of ander kinderhand te kunnen stoppen. Gekookte eieren worden hier per stuk verkocht op de markt, met extra mogelijkheid om er peper en zout op te strooien en het dus direct te kunnen binnensmullen. Als je dan plots zo'n gratis ei krijgt zal het wel een blij verrassing zijn voor de kleine in kwestie die zich wellicht geen gekocht gekookt ei kan veroorloven. Is wel ondermijning van het marktgebeuren, valse concurrentie. Maar voor het doen van goeie werken mag dat wel. Zo is het weer tijd om weer afscheid te nemen. Op weg te gaan. Een weg is een verbinding. We willen opnieuw andere mensen, landschappen, dorpen, steden, monumenten, instellingen,... zien. Ter plaatse blijven is geen optie hoe goed het hier ook was. Een laatste blik op de prachtige tuin. Goed onderhouden ook, want zie een man is bezig het gras te kortwieken. Milieuvriendelijk. Met een ijzeren staaf met gebogen stuk slaat hij het kort en klein. Het lukt. Zouden ze bij ons ook moeten invoeren. Stilte gegarandeerd., maar wel wat langer werk. Gezien tijd geld is, zie ik geen navolging in onze contreien. Ik lees nog snel het uurrooster dat aan de deur van de slaapkamer hangt en ben blij dat ik het niet hoeft na te leven. Ik laat de trouwe lezer van mijn verhaal even meelesen.

5 h: Lever

5.45 h: Offices des Matines

6.30 h: Offices des Laudes
12.15 h: Offices de Sexte
17.30 h: Offices des Vespres
18 h: Messe
20.15 h: Offices des Complis
21.00 h : Silence

In een bijgebouw van het klooster is een goudsmederij gevestigd. Het goud is niet afkomstig van een of andere exuberante goudmijn die het op industriële wijze opdelft, maar wordt ergens op primitieve wijze gevonden als tussen stof en as zou ik zeggen. In een rivier, tussen de rotsen en steengruis. Gelukkig maar zou ik zeggen, want als het industrieel wordt ontgonnen, is er meestal weinig sprake van een eerlijk aandeel in de opbrengst ervan voor de plaatselijke bevolking. Buitenlandse ondernemingen strijken winstmarges op van 30 à 40%. Internationale normen gaan eerder uit van een return on investment van circa 15%. Zeg maar het verschil tussen plunderen en investeren. Het ontginnen van de natuurlijke rijkdommen, de grondstoffen, is van kapitaal belang voor de ontwikkeling van een land. Als het hieruit zijn overheidsinkomsten kan opdrijven kan het land wegen aanleggen, scholen bouwen, de voedselvoorziening verbeteren, een basisgezondheidszorg garanderen. Het geld hiervoor is er niet. Met ontwikkelingsgeld alleen kom je er nooit. Hoe nuttig die druppel op een hete plaat ook is. Als je al zeker bent dat het doeltreffend gebeurt. Ik ben zo vrij te citeren uit een ontwerp-concensusnota opgesteld door de Stuurgroep «DGOS – ngo's» inzake doeltreffendheid van de Belgische hulp.

“Een grondvoorwaarde voor doeltreffende hulp op lange termijn is dat de hulp de prioriteiten van de ontvangers ervan ondersteunt. Aldus bekeken, gaat het bij ontwikkelingssamenwerking niet alleen om de levering van goederen en diensten die aan deze prioriteiten kunnen beantwoorden, maar vooral om institutionele steun (hulp voor hervormingen) en individuele capaciteitsopbouw (opleiding, gerichte en gecoördineerde technische bijstand, enz.) van de begunstigden en hun vertegenwoordigers (overheid en/of CSO). Deze capaciteitsopbouw heeft twee luiken: enerzijds moet ervoor worden gezorgd dat de lokale prioriteiten op een democratische en objectieve wijze worden bepaald, anderzijds moet er een versterking zijn van de lokale capaciteiten voor de rechtstreekse levering van de goederen en diensten in kwestie (ook van investeringen). De institutionele en individuele capaciteitsopbouw van de begunstigden en van de partners (overheid en/of CSO) gaat dus vooraf aan de rechtstreekse of onrechtstreekse levering van goederen en diensten aan de bevolking in de ontwikkelingslanden. Het principe van eigenaarschap moet voorkomen dat de administratie en de ngo's zich in de plaats stellen van hun partners. Zo moet met name de rol van de coöperanten duidelijk worden omschreven en moeten de institutionele en individuele capaciteiten van de ontwikkelingslanden – en ook van de civiele samenleving - worden versterkt. Doeltreffende hulp wordt ingepast in het administratieve en financiële systeem van de partner, eerbiedigt en versterkt dus diens strategieën, besluitvorming en financiële procedures.” En zo gaat het wel vijf bladzijden lang verder. Als je interesse hebt surf maar, je vindt wel een en ander.

Maar terug naar ons goud. Het land zelf moet een eerlijk aandeel krijgen in de opbrengsten van de mijnbouw op zijn grondgebied. Dat is een universeel. Ook in Latijns-Amerika (Guatemala, Peru, Honduras...) krijgt de overheid maar een klein stukje van de koek. Investeerders doen in de eerste plaats niet aan liefdadigheid (behalve een klein stukje als promotie). Het zijn geen filantropen. Zij willen een vergoeding, winst maken bij het ontginnen van de grondstoffen. Tegenover hun bedrijfsrisico mag een vergoeding staan. Maar hoeveel? Wat is een rechtvaardig aandeel voor de plaatselijke bevolking, voor het ganse land? Beperkt tot het land? Van wie zijn de grondstoffen? Van wie is Moeder Aarde? Minimaal zouden de mijncontracten moeten voldoen aan de internationale normen van Wereldbank en OESO. En wie kent die? Hoe worden die ingevuld? Zijn die correct? Worden er voldoende belastingen betaald? Worden de normen rond transparantie en goed bestuur en milieu gevolgd? Wordt de welvaart met de bevolking in de directe omgeving van de mijnsites gedeeld of krijgen zij wat aalmoezen, zoethoudertjes in de vorm van een beetje scholen, een beetje wegen, een beetje tijdelijke werkgelegenheid? Gebeurt, maar beperkt tot kruimels van de taart. Nog veel politieke actie is nodig om de Noord-Zuidverhoudingen bij te sturen. Want de grondstoffen zitten in het Zuiden, en de exploitatie gebeurt door kapitaal dat hoofdzakelijk uit het Noorden komt (quid stijgende rol China ?) en zich de vruchten toemeet. Nochtans heeft ook de Wereldbank die dikwijls kapitaal verstrekt belang bij een rendabele mijnbouw en een echte duurzame ontwikkeling die inkomsten oplevert waarmee de overheid haar leningen kan terugbetalen. Ngo's en andere actiegroepen ijveren allang voor heronderhandeling van de huidige mijncontracten overal ter wereld. Want ook in Latijns-Amerika is de winst maar een heel klein beetje voor het Zuiden en blijft dikwijls alleen de milieuverontreiniging achter. Voortdoen, niet opgeven. Ondertussen stijgt de goudprijs. Nu betaal je al 32.000 euro en meer voor een kilootje (1250 USD per troy ounce).

Stel u niet teveel voor van deze goudsmederij. Twee donkere mannen werken in twee nog meer donkere kleine kamertjes. Leggen alles in een ronde vorm. Blazen vanuit gasflessen zuurstof en acetyleen erop en doen de boel smelten tot goud eruit voortvloeit. Hieruit wordt dan op oude, mijn inziens totaal versleten, vervuilde draai- en werkbanken handmatig gouddraad of goudplaat gedraaid, getrokken, geplet, gemaakt. Daarna opnieuw op echt compleet ambachtelijke wijze met fijn gevoel en kunstig inzicht, slijpen, vijlen, schuren tot er juweeltjes van juweeltjes te voorschijn worden getoverd. Ringen, kettingen, armbanden. Unieke stukken. Te bewonderen en te kopen in een ander klein aftands lokaaltje. Ver weg van de glitter en glamour van de mondaine wereld. Toch écht goud en échte juweelkunst. De "rijken" of moet ik zeggen diegenen die hun verlangen niet kunnen bedwingen kopen. Fier en gelukkig. De commerciële slogan "Ik keer tevreden terug" toegepast in Rwanda.

Na het goud volgt de weg naar het geld. Een weg is een verbinding. Of er in het microfinancieringskantoor dat we bezoeken ook geld wordt geleend voor de aankoop van goud, betwijfel ik. Misschien voor het opzetten van een handeltje. Veel begrijp ik niet van het grote reclamebord aan de ingang. Wel Butare Duterimbere IMF s.a. (Instituut microfinance). De klassieke uitleg wordt gegeven en er is tijd voor vragen. We worden specialist. Toch blij dat

we de fiere directeur mochten aanhoren. Hij wellicht nog meer dat hij uitleg mocht geven. Al zijn de bedragen klein, een kantoor met 4000 klanten is ook iets om fier op te zijn. Eigenlijk is de vraag zelfs groter dan het aanbod. Bij gebrek aan middelen moeten ze zelfs kredieten weigeren. De boeken met cijfermateriaal allerhande worden op hun plaats gezet, de Dell-PC afgezet en we gaan op weg. Op klantenbezoek.

Langs de weg is het een bedrijvigheid van jewelste. Met man en macht, dwz. met honderden arbeiders/arbeidsters wordt de zijkant van de weg hersteld. Schop, kruiwagen en maar grachten graven. Man- en vrouwkracht in overvloed. Dwangarbeid. Gevangenen. Allen eernlijk proces gekregen? Geen enkele onschuldige bij? Zouden ze ontsnappen zoals bij ons? Ik denk het niet. Bewakers met geweer in aanslag. Hun gevangenis zal nochtans niet zo comfortabel uitgerust zijn zoals bij ons. Zouden ze mogen kiezen waar ze verblijven, welk werk ze mogen/moeten uitvoeren? Er bestaat ook zo'n systeem van gemeenschapsdienst waarbij de Rwandezen een dag per maand gratis moeten werken, bv straatherstel. Een concrete vorm van belasting.

Eerst nog een kerk bezoeken. Het is de allereerste missiepost van Rwanda. Een rood bakstenen gebouw met kleurige glasramen, bloemen bij de heiligenbeelden, bruine houten banken. Geschiedenis aan de lijve. De concurrentie met de andere takken van het christelijk geloof neemt steeds maar toe. Zo zien we "the body of Christ Church", een Anglicaanse kerk, een kerk gewijd aan Pentecote. Ook moskees en af en toe hoofddoeken of gesluisde vrouwen.

We mogen een van de klanten van het microfinancieringskantoor bezoeken. Mogelijk gemaakt dank zij microfinanciering. Het is een klein kruidenierswinkeltje in een klein lemen huisje. Witgekalkte muren, wat groene verf en wat planken als uitstalkast vormen de binnenhuisinrichting. Zakken vol bonen, graan, bloem staan opengesperd geduldig te wachten op een koper. Toch is het een bloeiende handel. Dank zij de kredietverlening heeft een nijvere man dit opgestart. Twee keer in de week fietst hij naar de stad Butare en doet zijn inkopen. Hij zal een der velen zijn die we langs de weg tegenkomen met hun fiets stampevol geladen met zakken en materialen. Hij gaat vooruit. In het hok achter zijn huisje zit moeder zeug met haar kroost. Multicultureel, wit en zwart dooreen. Ze verkopen het vlees. Zelf ervan eten zit er meestal niet in. Naast het hutje zit een kleintje van ongeveer vijf-zes jaar met een borstel met lange haren op zijn hurken het gangetje proper te vegen. Fierheid bestaat ook hier en inderdaad het gangetje ligt er enige tijd later proper opgeveegd bij. Een goede ziel van een medereiziger koopt, eigenlijk voor een appel en een ei, zijnde 1100 Rwf een zak snoep. Succes verzekerd bij de vele toegestroomde kinderen.

De volgende stopplaats is iets helemaal anders. Een witte mooie villa met een heuse stenen omheining. Zou niet misstaan in onze contreien. Een wijnbedrijf op basis van vruchten. "AKIWAGU wines. Fruits varies" staat op een wit spandoek in handgeschreven drukletters. Met telefoonnummer, district en emailadres. Dat alles versierd met bloemetjes, blaadjes en vruchten. Twee inox-tanken van 350 liter staan er bij te blinken. In de uitstalkast staan de flesjes wijn. Is eigenlijk geen wijn maar cider. Een spontaan gegist fruitsap, wilde gisting. Er komen geen druiven aan te pas maar allerlei vruchten. Bananenwijn met een geel etiket en een rood etiket

voor een vruchtenwijn met ananas en rode bessen. We krijgen de ganse uitleg tot en met het op flessen trekken vanuit grote gele jerrycans (nu niet gevuld met water maar met wijn), de stopsels er inbrengen en de etikettering. De eigenares is een flinke intelligente zakendame die dit succesvol en uniek Rwandees bedrijf zelf heeft uit de grond gestampt met... jawel microkredieten. Haar naam staat op ieder etiket. Produced by MUKANTGARA Marthe, BP 57 Huye. Wie koopt wijn hier in Rwanda? Blijkbaar moet er toch een markt voor zijn. Als ik sommige mooie winkels, gebouwen, auto's zie besef ik wel dat er ook Rwandezers zijn met voldoende geld om zich wijn te veroorloven. Ik koop enkele kleine flesjes (33cl, grote bestaan blijkbaar niet) om later thuis gezellig na te genieten aan 1000 Rwf het stuk. Gezellig, dat wel, maar lekker? Een beetje "rotte" smaak. Maar het mooie etiket met de gele tros bananen of de rode bessen, aardbeien, rabarber en ananas en de wederkerende herinnering maakt veel goed. En alcohol (8,43 %) is alcohol. Die doet zijn werk, wilde gisting of niet. Slecht kan het niet zijn, het is zelfs goed tot 5/12/2015 ook al werd het geproduceerd op 5/12/2008. Zeven jaar lang.

Na de wijn tijd voor ernstige dingen. Geschiedenis en cultuur. Tijd voor een bezoek aan het Institute of national Museums of Rwanda (IMNR) gelegen bij het binnenkomen van Huye. Een uitgebreide constructie met opvallende puntaken. Het moet herinneren aan de vele heuvels. Ook worden we uitgenodigd tot het vereren van de nagemaakte koninklijke hut (een paleis waardig) van zijne majesteit Mutara III Rudahigwa (1931-1959) in Rukari. Zo'n hutje, ja daarin zou ik nog kunnen leven. Ruim, gezellig, overal tapijten, genoeg kalebassen en voorraadkruiken. De ronde hut heeft als "entree" vlak voor de ingangsoening op de grond een rode ronde cirkel aangevuld met een tweede witte cirkel. Daarachter zaten de koning en de koningin. Hoewel de moeder van de koning belangrijker was dan de echtgenote. We voelen ons evenwaardig en nemen een groepsfoto voor de hut. Niet plechtig rechtstaand, maar vrolijk gezeten op ons zitvlak. Voor het overige volgen we braaf de gidse Silvie in zwarte T-shirt en geel lang kled erover gedrapeerd. Mooie dame. Ook het protocol volgen we. Niet met uw schoenen binnen, niet direct naar zijn slaapvertrek gaan enz. Naast die koninklijke hut is er nog een hut voor de melkverwerking en eentje voor het maken en bewaren van het bier. Die koning Mutara III werd bij ons bekend omdat hij de eerste was die katholiek werd. In 1946 droeg hij Rwanda op aan Christus Koning. Doet me denken aan het standbeeld van Christus koning op het kerkplein van mijn dorp waar ook vermeld staat dat het dorp werd opgedragen aan Christus Koning. De Belgische administratie, de katholieke kerk en de koloniale macht verenigd. Zal onze koning Boudewijn veel plezier hebben gedaan. Mutara mocht dan ook bij ons (ik bedoel in België) op bezoek komen en vice versa.

Foto's hiervan hangen fier ten toon in het nabijgelegen museum dat we bezoeken. Het is het historisch museum The Museum of Rwandan Ancient History in Rukari. Een museum geschilderd in wit, groen en rood. Kleuren die vrolijk zijn, net als die van de wapperende Rwandese vlag. De zon schijnt aangenaam, zowel op de vlag als aan de hemel. We leren een en ander over de mythische stichting van Rwanda, de Duitse periode, de verdeling naar Congo en Uganda, de eerste Europeaan die er kwam (een witte pater uit

Boechout in 1892)... Nyanza het stadje werd de koninklijke hoofdstad van het land in 1899. Artistieke en intellectuele activiteiten bloeiden aan het hof.

Dan naar de begraafplaats van zijn majesteit en zijn Queen Rosalie Gicanda (1928-2004, vermoord in de genocide). Zwarte marmeren grafmonumenten, hoog gelegen op de heuvel van Mwima. Ook na hun leven wensen belangrijke personen belangrijke plaatsen te bezetten.

We vergeten snel de koning en zijn leven en genieten van de zon die van iedereen is. Na de geschiedenis tijd om een modern museum te bezoeken, het Rwesero Arts Museum. Geel gebouw met een strakke zuilenverdieping er bovenop. Modern is modern zoals overal. Voor mij toch moeilijk om de kunst van deze kunst in te zien. Filmen en fotograferen verboden. Geen probleem deze herinneringen mogen een stuk vervagen.

Een volgende ontmoeting staat ons al gezellig op te wachten: Hilde Lemey uit Buizingen. Een bezige bij, een Lerares zonder Grenzen. Ook actief in Pakistan en West-Oekraïne. Terwijl ze honderduit vertelt (een echte spraakwaterval) nuttigen we een lekkere croque monsieur in the place to be voor alle Belgen. Het restaurantje Ibis in het hart van Butare. Ze heeft hier als opdracht van de Vlaamse Ontwikkelingssamenwerking (tegenhanger uitvoerend agentschap Belgische Technische Coöperatie) meegekregen het technisch onderwijs wat te hervormen, te coördineren en op betere sporen te plaatsen. We wensen haar veel succes want een eenvoudige taak is dit niet. Ze is vollen bak bezig de scholen te bezoeken, inventariseren, uniformiseren, programma's op te stellen, normen te introduceren. Komt daarbij die plotse verplichte overschakeling van de Franse schooltaal naar de Engelse taal. Wat minder faciliteiten en tamtam en onderhandelde oplossingen dan bij ons. Engels, daarmee basta. Geen compensaties voor verdwenen voorrechten. Naleven van de regelgeving. Amen en uit. We komen heel wat te weten over de structuren, de subsidiëringen, de doelstellingen, de werkwijzen van de vele organisaties op de verschillende bestuursniveaus die allen op een of andere wijze ontwikkelingssamenwerking behartigen en hier al of niet al over de vloer kwamen op projectbezoek. DGOS, DIGOS, ABOS (Belgisch) en dan op Vlaams niveau het Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS). In 2010 zal België het vooropgestelde objectief van 0,7% van het Bruto Nationaal Inkomen behalen om dit dan ten volle te spenderen aan ontwikkelingssamenwerking. Op zijn beurt geeft Wim een enthousiast beeld over het hoe en waarom van onze reis. Puur en uitsluitend gebaseerd op eigen godsvrucht en vermogen (én kosten) van de deelnemers. Ze erkent dat een component als microfinanciering wel erg nuttig en doeltreffend zou zijn in het geheel van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking. Fier dat we BRS-lid zijn.

Dinsdag 26 januari 2010: Butare-Kibungo

Vandaag de langste rit. Het worden 236 km om de afstand tussen de paters Benedictijnen en de Zusters Trappisten te overbruggen, met ups en downs. We blijven, voor ons gewend aan het vlakke Vlaamse land op de hoge hoogte van gemiddeld 1700 meter zweven, maar stijgen eerst tot 1900 m om dan te dalen toch tot 1400 m. We voelen het bijna niet en realiseren het ons

niet, wij die op amper een paar tientallen meters hoogte wonen. Dank zij het technisch vernuft en een geleerd meettoestel van een van onze medereizigers weten we dat allemaal. Elke km en elke meter hoogte wordt genoteerd en grafisch uitgetekend.

We spreken af met Hilde om haar om 8.20 u onderweg op te laden en mee te nemen. Zo wordt ze eens verwend want meestal doet ze alles met de bus. Nu kan ze met ons meegenieten van onze bekwame en vriendelijke chauffeurs en snel ter plaatse geraken. Daar we eerst nog langs het postkantoor om rijden is er wat verwarring omtrent de opstapplaats. Gelukkig is er de universele gsm en alles komt in orde. Hilde zal ons begeleiden bij het bezoek aan de school Nyanza IPRC South en het Kavumu Training Center. Pierre, hier al 10 jaar directeur, geeft een overzicht van het technisch en beroepsonderwijs in Rwanda. Er bestaan opleidingen voor houtbewerking, automechanica, landbouw, ITC, electriciteit, sanitair... Deze opleidingen zijn verspreid over verschillende steden en helemaal niet op elkaar afgestemd. Pierre is enkel verantwoordelijk voor Kavumu. Met Russische steun werd in zijn school gestart met een opleiding garagist: carrosserie, elektriciteit, auto-elektronica, spuiten, lassen. Een groot bord met broederlijk naast elkaar de Belgische en de Rwandese vlag en de woorden "Cooperation Belgo-Rwandaise BTC/CTB" toont aan dat ook uit die hoek hulp wordt verleend. De school is een succes. Wel 1000 leerlingen willen de opleiding volgen, maar er is slechts plaats voor 350. Een probleem is ook het gebrek aan middelen om de gegeven theoretische opleiding te testen in de praktijk. Eén auto voor 40 leerlingen. Klopt, want zie we zagen een groepje studenten geschaard rond een metalen kooi. Binnenin de leraar die uitleg gaf over de motor die veilig afgeschermd het onderwerp van de les uitmaakte. Leer zo maar eens een defecte auto herstellen. Rijcursussen voor toekomstige vrachtwagenchauffeurs behoort ook tot lesaanbod, evenals loodgieterij (sanitair). Misschien dienden ze nog examen af te leggen of de praktijk aan te leren maar ...het voldoen van onze natuurlijke behoefte was geen pretje. Alle toiletten en wasbakken vertoonden een of ander defect. Of geen water of continu stromend water, of geen dichting, of geen kraan.

De twee uur durende rondleiding was verhelderend maar echte vollere autotechnici zullen we op die korte tijd niet worden. Hier kan het volgens hun toelichting wel op drie maanden, gevolgd door drie maanden stage. Toch is dit een topschool en een voorbeeld voor Rwanda en zijn zij een "Integrated Polytechnic Regional Center" zoals het bord bij de ingang vermeld. Moderne onderhoudstoestellen voorzien van de laatste elektronica snufjes, computer gestuurde draaibanken en een heuse spuitcabine worden afgewisseld met oude klaslokalen waarin opnieuw theatraal wordt onderwezen. Als Hilde de studenten enkele vragen stelt omtrent de tekst op de kenplaatjes van de elektronische apparatuur uitgesteld in het elektronicalokaal begrijpen ze noch haar Engels, noch haar Frans. Misschien sprak Hilde Frans met haar op en Engels met een hete aardappel in haar mond, maar er kwam geen enkel antwoord. We vernemen ook dat velen van hen eigenlijk geen werk vinden of dat bv. de meisjes die als naaister in de naaischool zijn afgestudeerd bij gebrek aan middelen om zich te vestigen als zelfstandige naaister (dus een naaimachine te kopen enz) weer gewoon

huisvrouw worden. Als afscheid krijgen we nog een fris frisdrankje en wensen we alle studenten veel succes. Hilde nog meer.

Er wordt nadien nog druk overlegd in de bus. Zo borrelt er bij de jongste van ons zelfs het idee om een fietsmarathon of zo te organiseren om de jeugd een zinvolle en actieve ontspanning aan te bieden waarbij ze tussendoor zich allerlei vaardigheden zouden kunnen aanmeten. Een soort « Tour des milles Collines ». Als je ziet hoe sterk en lenig de jeugd hier is, hoe zij continu aan het werk zijn met sleuren van water, hout, zakken meel... en met hun zwaar geladen fietsen de heuvels op en af crossen zijn ze sowieso al een stuk getraind.

We verlaten de hoofdweg Kigali-Huye en na ongeveer een kilometer schokken langs een aardeweg bereiken we een pottenbakkerij gelegen tussen de dorpjes Ruhango en Nyanza. Poterie de Gatagara, association pour la promotion de la ceramique locale. Het ganse proces wordt ons getoond. Eerst de grondstof: plaatselijke klei (kaolin) van de nabij gelegen rivieroever en uit de bergen mengen met veldspaat en silicium. Dat wordt dan op hoopjes gedraaid en wat gedroogd tot dat het verder kan worden gebruikt op de draaimolen van de pottenbakker. “Draaien” zei de pottendraaier en gezwind toverde hij voor ons uit een van die zwarte klompen modder een sierlijke vaas en nog veel meer. Twee dagen drogen. Een eerste maal bakken. Emailleren. Opnieuw bakken, nu bij 1300 °C ipv. 900 °C. Het emailleren werd in 1977 ingevoerd door de plaatselijke abt Fraipont en een Belg (Dirk is zijn naam). Door de genocide verdween helaas heel wat kennis en ervaring. Het eindresultaat van het gehele artisanale gebeuren varieert van kerststalletjes, vaasjes tot serviezen. Het wordt gretig gekocht, ingepakt en zal als souvenir in onze heimat belanden. Ik leerde er zelfs een nieuw toestel kennen. Een Canacla. Het is een stenen kruik, een waterreservoirtje met een klep (canari a clapet), dat op eenvoudige wijze net voldoende water geeft om je handen te wassen zonder verspilling. Het is op die manier mogelijk slechts 300 ml te gebruiken ipv 3000 ml (3 liter) waardoor 30 mensen hun handen kunnen wassen ipv één. Van milieuvriendelijkheid gesproken. Meer dan ooit besef ik hoe kostbaar water is, zeker zuiver water.

Volgeladen met souvenirs trekken we weer op pad. Worden even tegengehouden door de wegpolitie in fluo-vestjes maar mogen direct weer verder op weg. Stoppen bij een moderne kerk van Frères de Charité. Er is een centrum voor gehandicapten aan verbonden. Ook een hospitaal en drie nieuw gebouwde moskees ontsnappen niet aan onze alom kijkende blikken. In Gitarama-stad is het hoogtijd om het dagelijkse pick-nick-voedsel aan te kopen. In een proper, zelfs westers aandoende parking-café-eethuis wordt het, samen met een frisse pint verorberd. Zoals bij ons is het genieten van op afstand. Kijken naar de voorbijgangers. “Terrasje doen” heet dat in het moderne mode jargon. Na deze kort rustpauze terug op weg. Bij het rammelen in onze bagage vinden we achteraan in de auto nog een papieren zak met restanten van koeken en oliebollen. Onschuldig en naïef als we zijn denken we dat het de restanten zijn van ons middagmaal en delen het dan ook met een vrouwtje langs de weg. Ze kijkt eerst verwonderd en lacht ons heel vriendelijk begrijpend toe als we het universele gebaar van eten (hand naar de mond) ter ondersteuning er aan toevoegen. Helaas achteraf blijkt dat die zak het eten van onze chauffeur bevatte. Ik verontschuldig me

duizendmaal, leg het uit en geef hem een flinke portie Rwandese franken. Het wordt voor hem vanavond beslist een uitgebreider maal dan dat hij zich had kunnen voorstellen. Delen is dus blijkbaar toch soms vermenigvuldigen. Het wonder van de vermenigvuldiging der broden.

Stoppen om te tanken. Opnieuw een zwerm kinderen rondom ons. Contact heb je hier sowieso direct. Je bent direct herkenbaar. Muzungu, blanke. Zoals moeders meestal kiezen voor moeders zo kiest de jongste onder ons voor zijn leeftijdsgenoten en geeft een jeansbroek aan een jonge snaak. Hij kan zijn geluk niet op en toont het gekregen stuk als dé trofee van zijn leven dansend en springend aan zijn stoere vrienden. Nu pas voelt hij zich een echte macho en zal hij de meisjes kunnen versieren. Nabij het station is een tappunt voor leidingwater. Een ganse bende vrouwen, kinderen staat aan te schuiven, de gele jerrycans in de hand. Uit een kort vraaggesprek maken we op dat zij 20 RWF moeten betalen om hun jerrycan te mogen vullen. Het idee rijpt om een reeks bonnetjes te kopen en uit te delen. Zal helaas omwille van tijdsgebrek en praktische bezwaren niet worden gerealiseerd. Tussen droom en daad liggen wetten en praktische bezwaren en een weemoed die des s' avonds komt en niet is te verklaren (Willem Elschot, Het huwelijk). We stoppen in Kigali in hotel Mille Collines voor bevestiging terugvlucht en ook in de Auberge d'acceuil, onze laatste verblijfplaats om al wat ballast is en breekbaar veilig af te geven tot we binnen enkele dagen terug zullen zijn.

De maan is er al als we toekomen bij het Monastère Notre-dame de Kibungo, zusters Trappistinnen, Ph.kalimbanya@yahoo.fr De maan, zij is bijna weer vol. Het blijft een speciaal zicht die maan in het zuidelijk halfmond. Zij lijkt wel op haar kop gevallen, omgekeerd, omgedraaid. Het grote ijzeren hekken zwaait open en we bevinden ons in een prachtige tuin, hoog gelegen en reuze gebouwen. Het regenwater van de vele afzonderlijke gebouwen wordt opgevangen en verzameld in een hogerop gelegen reservoir (watertoren). De moedigsten onder ons beklimmen de toren en genieten zo van een prachtig zicht over de omliggende heuvels. We installeren ons en dan is het aanschuiven voor het lekkere eenvoudige avondeten. Soep, groenten, écht vlees, aardappelen. Er is zelfs een door een van de Zusters zelf gebakken taart bij en weer lekker fruit. Nu Japanse peer of is het kers? Hilde is onze centrale gaste en ze vertelt honderduit. Wat dacht je anders?

Na het eten ontfermt leider Wim zich over zijn kudde en vertelt hen waartoe morgen de wegen leiden zullen en de kasbeheerders Marc en Geert zij smeken weer om geld. Organisatie, planning en beheer blijven ook op verlof een noodzakelijk kwaad. Dank voor hun inzet. De nacht valt over het Monastère Notre-dame de Kibungo. Ook een slaapwel aan jullie Zusters Trappistinnen.

Woensdag 27 januari 2010: Akagera-park

Ons is slechts een korte nachtrust gegund. De natuur wacht niet. Opstaan met de kippen. Om 5.30 uur ontbijt want om 7 uur worden we verwacht aan het ingangsbord "Welcome to the Akagera National Park". Een korte toelichting door de gids. Hij speelt het spel veilig voor indien we geen

dieren zouden ontmoeten. Ze slapen overdag, ze zitten ergens heel de andere kant van het park, ze schuwen de mensen... We laten het niet aan ons hartje komen en zijn blij als kinderen als we het beschermde park binnen mogen. Op safari. Droomt daar niet elke Afrika-reiziger van? De aarde stuift ons in rode droge wolken voorbij. De zon brandt. De vegetatie is miniem. Het is een droge savanne met hoofdzakelijk acaciabomen. De struiken en bomen hebben slechts minuscule blaadjes. Het lijkt me of alles dorst heeft. Onze meegebrachte bottinnen zijn overbodig. Enerzijds is het helemaal niet drassig en anderzijds mogen we toch de terreinwagen niet uit. We kijken, filmen, fotograferen en zoeken het zelf maar uit want de gids slaapt of heeft in feite meer belangstelling voor zijn vrouwelijke medegidse dan voor ons, zijn toevertrouwde reizigers. Geen nood. Olifanten, giraffen, antilopen, okapi's, aardvarkentjes, wrattenzwijnen, apen, zebra's, vogels groot en klein, buffels, vlinders, termietenhoppen,... we ontdekken ze toch en genieten. Aan de verschillende meertjes is het zoeken naar de nijlpaarden die zwemmend verstopperje voor ons spelen en ook de bewondering en verwondering om zoveel verschillende watervogels blijft maar duren. Volgens een van onze medereizigers die er veertig jaar geleden ook was is het aantal dieren dramatisch sterk gedaald. Toen was alles ook uitbundig groen beplant. Een en al dicht woud. Wreekt de natuur zich? We praten even over de relatie natuur-mens. Er is nood aan eten voor de hongerige magen. Waar te vinden? Wie moet beschermd en in stand worden gehouden? Er staan alvast hoge boetes op het doden van een dier in het Park of op het laten grazen van je koeien in het Park. Strikte scheiding tussen landbouwdieren en wilde dieren. Maak de dieren maar wijs tot welke soort zij behoren. Alle dieren gelijke rechten? Begin maar met aan de mensen het verschil uit te leggen tussen wat van u is en wat van een ander is.

Het wordt warmer en warmer. De zon brandt. De gidsen hebben onvoldoende water bij zich. Het wordt dan maar letterlijk een droge middagmaaltijd op een bankje op een overdekte rustplaats in het Park. Water, nogmaals van levensbelang. Een groepje jeugdige Zwitsers deelt ons plekje. We trachten een gesprek aan te knopen. Het lukt in het Frans, een van hun vier nationale talen. Voor deze groep blijkbaar de enige die ze machtig zijn. Herkenbaar? Nabij de oever van een meer zien we reuze mariboos. Schitterende vogels. We bewonderden hun parade en hun vliegkunst bij landen en opstijgen.

Na de dorst komt de lafenis. We komen aan in een luxueuze Akagera Game Lodge. Een rond zwembad met extra blauw water, tussen wuivende bomen in een kunstig aangelegde artificiële tuin. Het bier smaakt heerlijk. Er is een receptie in de binnentuin. We kijken van ver want zijn zelf niet uitgenodigd. Het is iets met de wereldbank hoor ik fluisteren. De geserveerde hapjes lijken me inderdaad van wereldniveau. Laten het niet aan ons hart komen en genieten na van de prachtige safaritocht. In de ontvangstruimte van de lodge liggen enkele reuze vogelnesten van de weervogel als decoratie. Ik trek mijn stoute schoenen aan en vraag of ik een exemplaar krijg. Kan na wat gezaag en een charmeoffensief. Is niet voor mij, maar om de grootste vogelspecialist onder ons te verrassen. Hij is wat blij met de aanwinst. Aan de muur schilderijen en ja ook een diploma, een Certificate of Merit van de Rwanda Revenue Authority dat bevestigt dat de Akagera Game Lodge al haar

belastingen in 2008 correct heeft betaald. Nu het werd ook officieel geopend door de President Paul Kagame himself in 2003 (ander attest aan de muur). Heb ik voldoende muren om al mijn certificaten op te hangen?

Is het de schoonheid van het landschap dat me in de war bracht of de moeheid of het bier of de zon? Of wou ik per sé kemels schieten nadat het ons op safari verboden was jacht te maken? In ieder geval ik doe de auto rechtsomdraai maken omdat ik mijn zonnehoed en dito bril laten liggen heb in de Lodge (wat niet waar bleek te zijn, zat in mijn grote draagtas). Ik zal ook een gans schijfje foto's met één enkele toets wissen. Gelukkig kon mijn slim petekind er een deel van rekuperen.

We overnachten opnieuw in het Monastère Notre-Dame de Kibungo bij de Zusters Trappistinnen. Direct een flinke wasbeurt met een minimum aan water want we zijn net indianen geworden. Stof en nog eens rood stof. Het avondmaal is puur, eenvoudig, authentiek, natuurlijk en ongecompliceerd: verse jonge aardappelen, wortelen, spinazie, witte kool, mais en stoofvlees. Pannenkoeken en mangofruit. Als dank krijgt Moeder Overste van Wim een snoeischaar als cadeautje. Een hartelijk applaus voor de oudere Zuster Philoméne die alles bereidde vult de gehele zaal. Nederig lacht ze en verdwijnt naar de keuken. Een leven in dienstbaarheid, gehuld in zwart-witte lange klederdracht, verscholen achter de muren van het klooster. Nog wat nababbelen bij een lekkere Primus of Mutzig. De twee soorten want de groep is blijkbaar in twee kampen verdeeld. Een Primuskamp en een Mutzigkamp. Voor wie niet kiezen kan is er steeds water. Water dat extra gefilterd wordt in een kleine installatie in de hoek van de eetzaal. We voelen ons verwend en voldaan en kruipen wat laat ons bedje in. Gelukkig moeten we niet zo vroeg op als de Zusterkens. Benieuwd om hun dagindeling? Wel behalve de drie traditionele maattijden zijn er tussen het werk door nog 7 verschillende gebedsdiensten. Een koppel onder ons mag in de “beste” kamer slapen. Deze van de bisschop als hij op bezoek komt. Als troost mogen we met zijn allen eens binnenin kijken. Mooie kamer. Inderdaad de beste kamer en de enige met een rechtstreekse uitgang naar buiten. Ontsnappingsroute?

Donderdag 28 januari 2010: Kibungo-Rusumo-Kigali

Vooraleer afscheid te nemen worden we uitgenodigd tot een kort bezoek aan de eenvoudige stille kapel van de Zusters. Aangenaam, stil en heel veel licht. Wit voert de boventoon. Wit is altijd mooi. Dan een laatste blik over de prachtig groene heuvels, de bloementuin en de volledig in het landschap geïntegreerde, veelvuldige en perfect harmonische kloostergebouwen en we zijn weer weg. Aan de kloosterdeur staat een van de dagelijkse bedelaars met in zijn hand een kannetje dat de zusters vullen met melk.

Kunst staat vandaag als eerste op het programma. We bezoeken de Cooperative Kakira. Ze wordt ondersteund door de gemeente Vichte. Dit goeddraaiend bedrijfje is gespecialiseerd in het maken van de “Imigongo“-schilderijen. Een wereldwijd gekende Rwandese kunstvorm. De dames-kunstenaresen, zo mag je ze beslist noemen, tonen ons het procédé. De figuren op de drie dimensionale schilderijen worden gevormd uit speciaal met koeienurine en bananensap bewerkte koeienmest, gedroogd en dan

handgeschilderd met eigen gefabriceerde natuurlijke kleuren. De vrouwen volgen speciaal de kudden om voldoende mest te verzamelen voor het maken van deze schilderijen. Het resultaat van hun inzet is prachtig, typisch, herkenbaar. Bewijs van kunst. Meestal wit-rood-zwarte geometrische vormen. Soms figuratief. Imigongo bestaat al sinds de negende eeuw. Een zekere prins Kakira versierde er zijn paleis mee. Vandaar dus ook de naam van de coöperatieve. Deze merkwaardige kunsttechniek is helaas bijna volledig verdwenen. We zijn onder de indruk en kopen er op los, niet alleen omdat het uniek is maar ook als steunbetuiging aan de vriendelijke dames, als “redders” van bedreigde cultuur.

Op straat gaat ondertussen het Rwandese leven zijn harde gang. De weg is steil naar omhoog en we zien een jongen met een fiets aan de hand heel moeizaam de weg naar ons op klimmen. Zijn fiets is beladen met drie jerrycans vol water. Hij lacht me vriendelijk tegen. Ik merk dat de band van zijn achterwiel compleet plat is. Natuurlijk moet hij op die wijze nog harder duwen. Ik begin een gesprek en kom te weten dat hij geen geld heeft om dit te laten herstellen of een nieuwe binnenband te kopen. Zie het lot is hem gunstig. Aan de overkant is net een fietsenmaker druk bezig met andere fietsen te herstellen. Ondertussen hebben een hele hoop kinderen zich rondom ons verzameld. Ik stel voor de plaatselijke werkgelegenheid te steunen en de fiets direct te laten herstellen op mijn kosten. Of de prijs van 500 RWF een “vriendenprijs “ is zal ik nooit weten, maar in ieder geval, de jongen en de ganse toegestroomde menigte is wat blij. Alleen al de vrolijkheid die het gehele gebeuren veroorzaakt is zijn prijs waard. En ondertussen leer ik dat je een plastic fles heel goed kan afdichten met een stuk ongepelde banaan en als ze dan toch lekt bij het omdraaien gewoon je hoofd eronder en je dorst verdwijnt.

Onze zelf gemaakte en meegekregen pick-nick mogen we verorberen in de bloementuin van een school/internaat Saint Joseph, ondersteund door een Duitse Coöperatie GTZ. De soep die enkelen onder ons bestellen is lekker. Het is ook hier dat onze chauffeurs hun rust vinden na hun dagtaak. Een koe in een kraal en enkele geiten kijken ons ongestoord aan. Doe maar lieve beesten, jullie melk en vlees is welkom. Veel eten doe ik niet. Beloofde zelfs in een gulle bui deze morgen om eens niet te eten en de meegebrachte pick-nick uit te delen aan een of ander kindje onderweg. Eens honger hebben is niet slecht. Toch kan ik aan de aangeboden pannenkoek niet weerstaan. Zwak is mijn vlees. Hield ik mijn belofte van de pick-nick niet op te eten? Ja. De belofte van niet te eten? Neen.

Onderweg houden we even halt aan een majestueuze roodstenen kerk (Rukoma) die volop in de houten steigers staat. Spectaculair hoe hier met alle mogelijke kromme stokken een stelling in elkaar gestoken wordt. Mijn veiligheidshart beeft. Wederom kinderen om ons heen. De oudleraar in een van ons komt boven. Allen op een mooie rij en dan komt de snoep en het resterende brood er wel aan. Anders is het toch maar chaos.

Het landschap wijzigt. De acaciabomen met hun gele lange bloemen verdwijnen. Een uitgestrekt moerasgebied met wuivende papyrushalmen strekt zich uit langs weerszijden van de vlakke weg. Grote waterpartijen wisselen af met brede traag stromende rivieren. Ook ananasvelden pronken langs de weg en doen ons watertanden als we denken aan hun lekker

vruchtvlees en sap. Daarna voor het eerst een echte asfalten rijweg mét witte strepen en zelfs een betonnen afgescheiden fietspad.

Het bezoek aan de kerk in Nyamata waar tienduizenden mensen werden afgeslacht maakt ons opnieuw stil en verdrietig. Volgens sommige bronnen zou slechts één enkel meisje de slachting hebben overleefd en dit door stil en onbeweeglijk te blijven liggen. De beelden van de vakkundig en kwistig uitgestalde doodshoofden, beenderen, kleren...blijven naspoken in ons hoofd. Ook al lijkt het op de herdenkingscentra in Auschwitz, Birkenau of deze van de Rode Khmers in Cambodja, het blijft gruwelijk om te zien. Er is ook een eerbetoon aan de Italiaanse heldin Tonia die zich verzette tegen het geweld, en daarom ook werd vermoord. Een antwoord op de vraag hoe zovele gewone, alledaagse, normale respectabele mensen plots op een kwade dag in staat zijn om hun medebewoners af te slachten blijft achter. Zelfs een sterk doorgedreven psychologische studie zal het nooit volledig verklaren. Ik denk, helaas, dat het een stuk eigen is aan onze genen. Een mens kan alles extreem zowel in het goede als in het kwade. Hemel en hel verenigd in één enkel wezen. Evolutiebiologen zien wreedaardig gedrag in bepaalde omstandigheden ook optreden bij onze voorouders-primaten-zoogdieren.

Voor de laatste keer mogen we onze valiezen uitpakken. Gebeurt in de Auberge d'accueil Kiyovu van de Eglise Presbytérienne de Rwanda in Kigali. eprauberge@yahoo.fr De avond valt, in de verte floepen de stadslichtjes van Kigali aan (Kigali ligt op een heuvel) en de vleermuizen en andere vogels vliegen nog even over op zoek naar hun slaapplek. We genieten, net als van de ontspannende aangename rit naar het zelfbedieningsrestaurant Karibu. Het is een pleisterplaats voor, laat ons eerlijk zijn, vermogenden (wit of zwart, al gelijk). Gezeten onder een warme sterrenhemel en genietend van de vriendenband die tijdens de reis werd gesmeed, smaakt het eten lekkerder dan ooit. We praten urenlang met de Witte Pater Rik Lensen die al zeven jaar werkzaam is in Kigali. Hij vertelt honderduit en rechtuit over het land, missionering, eigendomsrecht dat niet bestaat of niet afdwingbaar is op het platteland, ontwikkelingshulp, de alsmaar oprukkende industriële landbouwproducten zoals thee, koffie, maïs, rijst die harde deviezen binnenbrengen maar ondertussen minder voedsel voor de eigen bevolking, de genocide, de rijkdom in de stad, de armoede op het platteland, de universiteiten die het land verlaten, de economische rol van China en de mensenrechten, de vele weduwen en wezen na de genocide, aids, de opgang makende evangelische kerken en de islamitische godsdienst die overal om zich heen grijpt, de oorlog die blijft duren en zo de plundering en straffeloosheid bevordert, de vele vele kinderen (hoe geef je vijf kinderen op de heuvels een toekomst als er maar voldoende landbouwgrond is voor twee en je voor de anderen geen opleiding kunt betalen of geen job vinden?), de wetgeving omtrent geboortebeperving (drie) dewelke niet afdwingbaar is, het bananenbier, de watervoorziening, het land dat rijker wordt maar zijn bevolking armer, de opportuniteit van het al of niet direct vertellen van de harde waarheid (zoals onlangs een van onze ministers deed)... Het rechtuit praten gebeurt evenwel heel stil en rondkijkend. De muren (al zijn er geen) hebben oren en al is de kans klein, je weet nooit wie er in staat was onze

moedertaal onder de knie te (willen) krijgen. Eén zin uit de velen die ik niet vergeet: “De mensen op de heuvels hebben honger en zijn bang”.

Met een goedgevulde maag en geest en helemaal niet bang wandelen we doorheen de stilte van de nacht, onder het waakzame licht van de volle maan in een schijnbaar totaal verlaten grootstad terug naar ons hotelletje. Onrustige gedachten en vragen blijven evenwel nazinderen.

Vrijdag 29 januari 2010: Kigali

Om acht uur stipt vertrekken we want er staat een privé-ontvangst door de Belgische ambassadeur dhr. Ivo Goemans op de agenda. Modern gebouw in een rustige wijk. Vlaggen, antennes en bewakingscamera's versieren het extra. Het is al “Belgisch” wat de klok slaat in de brochures in de wachtzaal. De verwijzingen naar de verschillende kenmerken (cultuur, economie, onderwijs, gezondheidszorg, leefmilieu...) van de drie deelstaten wordt minimaal gehouden. De Belgische saus wordt wel heel dik uitgespreid. Na de onvermijdelijke identiteitscontrole worden we gastvrij ontvangen. In een verhelderend en genuanceerd gesprek licht de joviale Ambassadeur de vele aspecten van de Rwandese samenleving toe. Alles komt uitgebreid aan bod: monocultuur en ontoereikende landbouw, overbevolking, bestuur, politiek, genocide, toekomstplannen, de lokale ngo's en de dure experts, de kerk(en), milieu, erosie, eerlijke handel, irrigatie, watervoorziening, ziekteverzekering, eerlijke handel, de jonge bevolking, de liberale dirigistische economie versus de overlevingseconomie, het onderwijs, stadsontwikkeling, het methaangas uit het Kivu-meer, het samenleven van de verschillende bevolkingsgroepen, het noodnummer om corruptie te melden, de gorilla's en de uitbouw van welk soort toerisme, autocratisch bestuur en vooruitgang, de East African Community ... en natuurlijk microfinanciering en BRS. Ingewikkeld en we hebben nog veel te leren en te begrijpen. Normaal, op een paar weken ken je geen enkel land. We zeggen hartelijk dank en wensen hem en Rwanda het beste. Ons bijgedragen steentje is dan een microding, maar wie het kleine niet eert is het grote niet waard.

Een kort rit doorheen de propere, moderne westers lijkende grootstad brengt ons naar het Genocide Memorial Center. Nieuw, opgericht in 2004. Na een strenge controle, een luchthaven waardig mogen we binnen. De genocide, oorzaak, aanleiding, gevolg, wordt er in geuren en kleuren en met alle mogelijke audiovisuele middelen uit de doeken gedaan. Leerrijk. Geeft een wetenschappelijke objectieve indruk. De mechanismen van onderdrukking en overheersing van de ene bevolkingsgroep op de andere wordt vanuit historisch perspectief en in al zijn psychologische aspecten verklaard. Het bezitten van de meerderheid leidt niet automatisch tot het bezitten van de macht. Democratie is zo moeilijk want zowel de meerderheid als de minderheid dienen te worden aangespoord om de wetten die een rechtvaardig samenleven mogelijk maken te volgen. Een verklaring omtrent de nalatigheid van de Internationale Gemeenschap is een van de pronkstukken. Belgische politici (G. Verhofstadt, L. Michel) zijn ook met beeld en woord aanwezig. Bieden hun excuses aan. Elkeen op een of ander wijze medeverantwoordelijk, behalve de daders zelf? Toch maak ik me achteraf en na verdere informatie in boeken en tijdschriften de bedenking:

“Heeft de winnaar gelijk?” Is dit de échte waarheid, de juiste versie? Wie bepaalt de waarheid? Ooit zei iemand (Jezus) “Ik ben de weg, de waarheid en het leven”. Juist?

Genoeg nagedacht over en gezien van deze gruwelijke periode. Het is onze voorlaatste dag. Dit betekent hoog tijd om de onvermijdelijke souvenirs op de kop te tikken. Een rit door stad brengt ons naar het enige grote en echte winkelcentrum (shopping center) Nakumatt. Westers van opzet, uitzicht. Voor het eerst krijgen we vrije tijd. Onze consumptie maatschappij lijkt onafwendbaar een na te volgen levensstijl. Alles is er. Restaurant inclusief en in de uitgebreide magazijnen zelfs een kinderwinkelkarretje. Sorry, maar de banana and pineapple breeze smaakt mij er heerlijk. Voor de souvenirjacht gaan we eerst naar een artisanale prachtig ingerichte winkel in het centrum Librairie Caritas. Een overvloed aan geschenkartikelen. De gevlochten mandjes zijn heel “modern” en passen zo direct in een of andere luxe winkel in binnenhuisdecoratie in Brussel of Antwerpen. De prijs is in vergelijking met daar bespottelijk laag. Iets later rijden we naar het dorp Caplaki, gespecialiseerd in geschenkartikelen en artisanale (nieuwe en oude) kunstvoorwerpen uit Rwanda “Village des artistes de Kigali”. Een echt dorp vol. Of we onze gading vinden? De houten hand gesculpteerde beeldjes van slanke vrouwen met de klassieke mand op hun hoofd worden gretig ingeslagen en nog zoveel meer. Kom maar eens kijken naar de uitpuilende valiezen...

De voertuigen pikken ons op en we rijden door de luxueuze villawijken en langsheen de imposante gebouwen van de nationale en internationale overheidsdiensten, firma's, banken, hotels. Het verschil tussen de grootstad en het platteland wordt steeds groter en deze kloof zal onvermijdelijk leiden tot spanningen en gewelddadige uitbarstingen. De machthebbers zullen hun macht willen behouden. Macht, politieke macht is overal belangrijk, maar hier is het levensnoodzakelijk en/of levensbedreigend. Als een politiek persoon hier de macht verliest, verliest meteen ook de ganse familie, de ganse clan, het ganse dorp, streek alles. Dus willen ze met alle macht en middelen terug aan de macht. Straffeloosheid helpt. Nogmaals, luxe kent tijd noch ruimte. Armoede evenmin. En zo komen we opnieuw terecht in onze eigen eenvoudige auberge. De vogels, de rust en het verre zicht op de stad brengen ons terug naar de werkelijkheid: valiezen pakken.

We blijven in stijl. Brengen, gewoon om te “gapen”, een bezoek aan een 5-sterren hotel met olympisch openlucht zwembad en gaan daarna aperitieven in Hotel Des Mille Collines. Veertien grote flessen correct gekoeld bier. Voor alle duidelijkheid, op eigen kosten. Daar ontmoeten we, met dank aan een der onzen die hen goed kent, enkele politici, gedeputeerden en ambtenaren van de provincie Oost-Vlaanderen. Zij zijn op projectbezoek. Natuurlijk dat er gepraat wordt over ontwikkelingshulp of is het juiste woord ontwikkelingssamenwerking of internationale samenwerking? Elkeen doet zijn best en het gaat om veel geld. België zou zelfs gaan deel uit maken van de “exclusieve club G0,7”. Dit betekent dat wij, net als een vijftal andere Europese landen 0,7 % van ons BNP of 1,5 miljard euro besteden aan ontwikkelingshulp.

Voor twee onder ons is de lokroep van het glinsterende zwembadwater te groot. Ze duiken het water in en vervoegen de Oost-Vlamingen. Het leven

kan toch mooi zijn. Hangt gewoon af van de plaats en het tijdstip en dat daar niet veel meters of minuten tussen hoeft te zijn wordt hier stante pede bewezen. Als je rijk bent, heeft de plaats op de wereldbol of het tijdstip in de tijdsrekening geen enkel belang. Wij leerden een stuk van beide werelden kennen. Deze van bittere armoede en deze van glorieuze weelde. Het voelt geen van beide goed aan.

Het restaurant Chez Robert aan de overkant van het hotel werd ons aangeprezen. We nemen de proef op de som. Hoewel er alleen lof en applaus kan zijn voor het aangeboden, uitgebreide buffet denk ik even met heimwee naar de authentieke smaak van de simpele worteltjes en aardappelen van de eerste dag bij de Zustertjes. Tevreden keren we, vertrouwend op eigen benen, doorheen de warme duisternis huiswaarts. Onze uit veiligheidsoverwegingen meegebrachte en goed opgeladen zaklampen wijzen ons trouw de putten in de weg. De laatste nacht in Kigali gaat in. Dag lichtjes van Kigali! Dag sterretjes van Afrika!

Zaterdag 30 januari 2010: Kigali-Zaventem

Het laatste ontbijt is vrij eenvoudig. Geen nood, het thuisfront is bijna nabij. Het is vandaag de laatste zaterdag van de maand en dit betekent dat alle (? , ik hoorde andere geluiden) Rwandezen toe zijn aan de verplichte gemeenschapsdienst, de winkels gesloten zijn en de stad autovrij is. Ideaal voor ons. Want we gaan het administratieve hart van de stad te voet verkennen. Enkel officiële big cars, gewapende soldaten en bewakers in alle mogelijke uniformen en kleuren én straatvegers zijn onze metgezellen. Een paar verloren Rwandezen niet te nagesproken. De stad lijkt uitgestorven, dood. Weg alle lastdragers, bedelende kinderen, opdringerige verkopers.

We bezoeken in het voorbij slenteren enkele eenvoudige (juweeltjes) van kerken zoals de “Paroisse Sainte Famille” en de kerk van “Radio Maria”. Reclame borden en slogans. Overal. Herkenbaar. Evenzeer die van de vele organisaties hier werkzaam zijn. Zoals het “Centre de Chirurgie orthopedique”, gesteund door het Rode kruis en door een ngo Don Carlo. Of “Village of Hope” van het Rwandees Women Network. Volledig herkenbaar ook de elektriciteitsmaatschappijen die ook hier fier en zelfbewust hun werk aanprijzen met gelijkwaardige slogans “Serving the people”. Blank of niet, de omgeving van het presidentieel paleis is ook voor ons gewapend afgegrensd. En het nabijgelegen bisschoppelijk paleis eigenlijk evenzeer. Ambassades, banken, kantoorgebouwen van bedrijven en internationale hulpverleningsorganisaties, overheidsadministraties, bedrijven, ministeries, het is er allemaal: groots, netjes, imposant. Een moderne westerse stad. Het koloniale verleden lijkt eeuwen weg en met dat verleden ook de koloniale trots en de postkoloniale schaamte.

Rustig wandelend, genietend komen we plots aan bij een laag opvallend blauwgroen geschilderd huis met zwarte gaten in als ware het van kogels en opvallend vele kleuren geel-rood-zwart. Plots valt mijne vreselijke frank. Hier werden de tien Belgische para's op 7 april 1994 tijdens hun vredesopdracht vermoord. Binnenin hun foto's en namen gebeiteld in een schitterende koperen plaat en op het schoolbord de vreselijke vragen “Pourquoi, Pour qui, Comment ?” en andere kreten van angst, verdriet,

verontwaardiging. In de andere vertrekken posters over en een poging tot uitleg van wat genocide is, de weg er naar toe, de internationale rechtbanken, de misdaden tegen de menselijkheid. Opnieuw een plek van bezinning, revolte en hoop op “nooit meer”. Over hoe de Belgische regering tot de beslissing kwam om haar troepen terug te trekken en zo niet verder kon tussenkomen om de moordenaars (ongestraft) te laten begaan is al heel veel geschreven en zal nog veel worden geschreven. Hoe kun je voorkomen dat vechtenden nog méér vechten en zeker hoe kun je de onschuldigen, de zwakkeren in zo’n vechtpartij beschermen? Wie is onschuldig, wie is de aanvaller, wie de (zelf)verdediger? Wie moet dat dan doen? Met welke risico’s? Een moeilijke vraag zonder éénduidig antwoord. Op het buitenplein staan tien granieten zuilen. Eén voor iedere dode soldaat. Hun leeftijd stemt overeen met het aantal lange inkervingen kunstig in de zuilen ingehouwd. Het raakt ons diep. Het verre en lang geleden TV- en krantennieuws is hier zoveel intenser en tastbaarder aanwezig.

Omdat mensen en ook wij dus niet alle leed van de gehele wereld kunnen dragen, wandelen we nog wat in de stilte van de stad en bedekken onze innerlijke wonden even met de schoonheid van het Kigali Serena Hotel waar de kunst van het luxueuze rijke vakantie- en zakenleven wordt beoefend met vier vijf sterren tegelijk.

Twee witte borden en een kleurrijk logo op een getralied hek trekken onze aandacht. We lezen: BTC Belgian Development Agency en CTB Agence Belge de Developpement. Wat een geluk dat we zoveel talen kennen. Het geld (voor het over grootste deel afkomstig is van die miskende taalgroep, die daarenboven 60% en meer van de bevolking uitmaakt) komt hier goed aan zijn trekken want Le Royaume Belge geeft bourses d’études (master et doctorat).

En dan zijn er, om ook deze pil te verzachten, in het hoog en uniek gelegen restaurant “New Cactus Kigali” bloemen, vogels, vergezichten, lachende gezichten, mooie meisjes, koele dranken en allerlekkerst klaargemaakt eten. Met de nodige hilariteit ruilen we daarna onze zomerkleren voor dik wintergedoe. De tijd van zon in Rwanda loopt ten einde.

Nog één schamele troost: een bakje troost bij de Zusters. Gemaakt met extra zelf gefilterd leidingwater. Opnieuw is de ontvangst hartelijk en voelen we ons thuis, geborgen in hun gastvrijheid. Zuster Marie-Michel doet haar levensverhaal in Rwanda van twee weken geleden verder. Ook de oogarts Piet Noé is er. Nu kunnen we al een beetje meer meepraten over het leven in Rwanda. En zo zijn we terug waar we de eerste dag aankwamen. Er rest wat tijd om het uitgebreide scholencomplex dat 750 leerlingen en 250 internen bevat te bezoeken. Het omvat een verpleegsterschool, twee secundaire scholen en twee lagere scholen. Dank zij eigen landbouwgrond buiten Kigali kunnen zij min of meer zorgen voor voldoende voedsel voor de leerlingen. Meestal enkel rijst, aardappelen, bonen. Vlees- en melkproducten zijn pure luxe en schaars. Hilde stuurt nog een sms-je om ons een goede terugreis toe te wensen. De cirkel sluit zich. We blijven aan goede werken doen en elkeen die maar één stuk bagage heeft krijgt er een tweede bij. Deze is gevuld (sst, zwijgen) met zelfgekweekte Rwandese honing om in ons dierbaar vaderland aan de man/vrouw te brengen ten behoeve van het ontwikkelingswerk der

Zusters. Voor alle veiligheid en zekerheid begeleiden de Zusters ons tot aan de incheckbalie van de Kigali International Airport. Ons kent ons, ook daar. We nemen afscheid van onze drie chauffeurs. Ze poseren fier en lachend voor een laatste foto. Een van hen (Jean) schijnt regelmatig de chauffeur van de gekende VRT-journalist Peter Verlinden te zijn geweest bij zijn nieuwsreportages. Als ik hem nog eens ontmoet, laat ik misschien de foto van Jean zien.

Zondag 31 januari 2010: Zaventem

Uren vertraging heeft de vlucht. We wachten geduldig, gelaten zoals vee-toeristen horen te doen. Eens vertrokken verlopen vlucht en landing probleemloos. Ons dagelijkse leven kan herbeginnen. Of toch niet want, wedden dat we regelmatig zullen denken gaan, denken aan dit zo complexe, tragische maar mooie land en de vriendschap die we er beleefden.

Reis voorbij.

**Reis voorbij
opgeslagen in foto-filmarchief
in hart en nieren
om voort te vertellen
hoe ginds tussen duizend heuvels
oneindig blauwe meren
is en was een aards paradijs
vogels zingend zuigend nectar
uit overdadig geurende bloemen
een zon strelend bergen wolken
en voedsel weldadig groeit
in d' alomvattende kringloop
van het bestaan
van eten en gegeten worden
hoe ook ginds de mens verscheen
sterker meedogenlozer dan wat of wie ook
onderwerpend mens dier natuur**

**liefdevoller zachter.
Soms.**

14 - 31 januari 2010

**Nera Redant
BRS-clublid**